

Seneca. ne Tusculana: Volat enim ætas. Et Seneca in epistola ad Lucillum: Quicquid vides, inquit, fugit cum tempore. Si velimus vitæ celeritatem intueri, in nullis præmijs humanis spem ponemus rerum nostrarum: qui potius studebimus, ut ipsa virtus nos trahat ad verum decus. A verbo hoc Saphar deriuatur nomen Sopher, pro quo noster interpres vertit literatum & doctorem capite. 33. Esaiæ, cuius hæc sunt verba. Cor tuum meditabitur timorem. Vbi est literatus? Vbi legis verba ponderans? Vbi est doctor paruulorum? Potest etiam hæc oratio ita verti ex Hebræo: Cor tuum cogitabit de timore præterito: dices enim: Vbi est numerans, vbi ponderans? vbi censor oppidorum? Sensus est. Cum è corporis vinculis admirabili gaudio affectus in splendidissimum ac pulcherrimum beatorum cœtuum euolaueris, teque liberum ab omni tyrannorum oppressione conspexeris, recordaberis terroris, quo in mundo angebaris, cum ad ferendum tributa & exactiones cotidie cogereris, & dices: Vbi est, qui numerat ciues & habitatores? qui ponderat eorum opes? qui censet per æs & libram, ut omnes ad tributa soluenda cotidie coerceat? Vbi sunt, qui nobis noua & crudelia vestigalia ponebant? Hoc ideo dices, quia beatis erit gaudium singulare præteritarum calamitatum meminisse. Nam ut canit Latinus poëta: Experti reuocate animos, moestumque timorem: mittite: forsam & hæc olim meminisse iuuabit. Sopher igitur deducitur à Saphar, quemadmodum Sopher, quod librum significat, & enumerationem, & numerum, & narrationem. Vox est frequens in sacra scriptura. Ea utitur Ieremias capite trigesimo secundo: Et scripsi in libro: & signaui.

Capite quinto Genesis vbi nos habemus: Gene. 5. Hic est liber generationis Adam: pro libro est in Hebræo Sopher. Quare poteris ita orationem illam vertere: Hæc est enumeratio generationis hominis. Describit enim ibi Moses catalogum filiorum primi hominis. Pro eodem fortasse accipitur apud Matthæum dicentem: Liber Matth. 1 generationis Iesu Christi. Ut sit sensus: incipit enumeratio eorum, è quibus Iesus Christus genus suum ducit secundum carnem. Et tunc incipit ab Abraham usque ad Ioseph & virginem sacratissimam. Inuenies nomen hoc Sopher capite vicessimo primo Numerorum, cuius hæc sunt Num. 21 verba: Vnde dicitur in libro bellorum domini: Sicut fecit in mari Rubro, sic faciet in torrentibus Arnon. Qui sit liber hic bellorum domini non est facile explicatu. Quidam aiunt esse librum, qui non extat, à Mose conscriptum, in quo bellantum narrabantur, è quibus Iudæi de hostibus victoriam reportauerant. Sed cum nec authoritatem, nec rationem adducant, videntur potius diuinare, quam docere. Alij existimant esse eundem librum Numerorum: moti nomine hoc Sopher, quod librum significat, & numerum. Ut sit sensus: Vnde dicitur in Numero, hoc est, in codice hoc, qui appellatur Numerus. Alij putant esse totum Pentateuchum. Sed quia Sopher narrationem significat, fortasse in eam significationem hoc loco accipitur: non pro volumine aliquo, sed pro narratione rerum gestarum Hebræorum, quæ communi ore narrabantur. Ut sit sensus: Hinc efficietur, ut cum narrata fuerint bella, quæ dominus gessit pro Israëlitarum populo, dicatur eos mirabiliter liberasse in torrentibus Arnon, quemadmodum fecerat in mari Rubro.

C O M M E N T . I N D A N I .

Rubro. Vbi Sepher pro rerum gestarum commemoratione accipitur: sed hoc Danielis loco pro libro & literatura.

¶ *Omne verbum sapientie.* Pro verbo est in Hebræo דַבָּר Dabar, quod præter verbum significat rem, quæstionem, disceptationem, quidquam. Pro verbo & sermone accipitur primo capite Ieremiæ: Verba Ieremiæ filij Elchiae: Pro re secundi Regum tertio: Vnam rem peto à te. Et quarti Regum vigesimo: Non fuit verbum, quod non ostenderet ei Ezechias in domo sua. Et Lucæ secundo: Videamus hoc verbum, quod factum est nobis. Et Matthæi quarto: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Hoc est, quacunque re Deus eum alere voluerit. Sunt verba illa ex capite octauo Deuteronomij de precepta. Pro disceptatione capite Exodi decimo octauo, vbi dixit Moses: Cùmque acciderit eis aliqua disceptatio, veniunt ad me. Vbi disceptatio accipitur pro quæstione & controuersia. Pro quoquam accipitur capite Genesis decimo octauo: Nunquid Deo quicquam est difficile? Pro quo Septuaginta habent: Nunquid impossibile est apud Deum verbum? Hoc schemate & Hebraismo vsus est angelus Lucæ primo, dicens sacratissimæ virgini: Quia non est impossibile apud Deum omne verbum. Ac si diceret: Non est quicquam apud Deum impossibile. Accipitur quoque pro sermone, vt psalmo. IIII. Iucundus homo, qui miseretur & commodat, disponit sermones suos in iudicio. Ac si diceret: Iocundus & liberalis est homo, qui confert beneficia, & dat mutuò, sermonesque suos iudicio & prudentia moderatur. Sed quoniam Dabar & sermonem significat & rem, potest verti versiculus

hic: Disponit res suas cum iudicio. Vel vt transtulit Symmachus, Dispensabit res suas cum iudicio. Et ita coherent omnia huius versus verba: vt sit sensus: Ille est vir munificus, dulcis & benignus, qui opibus suis egentium inopiam leuat: sed debet in distribuendo iudicium & prudentiam adhibere: multi enim sunt, qui largiuntur, sed pauci, qui sciant largiri. Cum igitur Dabar tot habeat significationes, poterat locus hic Danielis ita transferri: Omnem quæstionem quæ attinet ad cognitionem sapientiæ sciscitatus est ab eis rex. Vel sic: In omni re sapientiæ quam ab illis quæsuit rex, eos inuenit multo peritiores ariolis & magis, qui in regno eius commorabantur.

¶ *Super cunctos ariolos et magos.* Græca editio habet: præter omnes incantatores & magos. Pagninus: Super omnes genthlicos, astrologos. Pro super est in Hebraico שָׁמַיִם, quod aliquando significat situm desuper: vt Genesis primo: Tenebræ erant super faciem abyssi. Et septimo: Arca ferebatur super aquas. Aliquando situm ad latus: vt psalmo. 136. Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus, dū recordaremur tui Sion. Vbi Pagninus & Flaminus habent: Iuxta flumina Babylonis. Non enim erant tum Hebræi super fluminibus, sed iuxta illa, vbi vim lachrymarum fundentes in salicibus in medio terræ musica instrumenta suspendebant: vt constat ex eodem psalmo. In libro Neemiæ capite. 3. vbi nos habemus: Iuxta eum ædificauerunt: pro iuxta est in Hebraico חָצֵר. Sed hac in re deceptus est, vt mea fert opinio, Procopius Gazæus vir alioquin eruditus. Existimauit enim חָצֵר, pro quo noster interpres vertit super multis in locis,

Pfal. 2

Pfal. 1

Pagnin.

Genesi 1

Gene. 7.

Pfal. 136

Pagnin.

Flamin.

Neem. 3.

Proco.

cis, sitū de super semper significare : cū tamen aliquando situm ad latus, aliquando exuperantiam, aliquando alia significet. Hac opinione ductus asseruit totam terram sitam esse super mare, nullamque esse subter nos, quam incolant antipodes. Id constanter affirmavit motus auctoritate psalmographi aientis : Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi, qui habitant in eo. Quia ipse super maria fundauit eum, & super flumina præparauit eum. Et alibi: Qui firmavit terrā super aquas. Quid amplius quæritis? inquit ille. Nonne videtis esse terram super mare fundatam & firmatā? Hæc sunt duo loca, quibus probari putat propositum suum. At longè fallitur opinione. Nam particula, super, pro qua in Hebræo est ^{לְעֵלָּה} in illis duobus locis citatis idem est quod iuxta. Constabiliuit Deus terram prope mare, iuxta quod iecit eius fundamenta. Vult diuinus vates indicare domini esse globum terræ, & quicquid eo continetur: esseque sapientiam eius admirabilem, qui illum separauit à mari, iuxta quod ipsum proximè constituit: quo extaret monumentū suæ bonitatis & sapientiæ sempiternum. Possumus etiam dicere particulam, super, duobus illis locis à Procopio citatis exuperantiam & superationem significare: vt sit sensus, Deū firmasse aquas, sed multo magis terram: firmioribus fundamentis terram constituisse, quàm mare. Fundauit terram super aquas, hoc est magis quàm illas. Accipi autem super in hanc significationem indicat Daniel hoc nostro loco dicens: Inuenit in eis decuplum super cunctos ariolos & magos. Hoc est, inuenit eos multo peritiores ariolis & magis, deprehendit eos plus sapientes esse,

quàm omnes philosophos. Solet sepe scriptura per, super, comparisonem significare, vt apud Ieremiam quinto capite: In durauerunt facies suas supra petram. Et Threnorum quarto: Denigrata est super carbones facies eorum. Et psalmo. 118. Bonum mihi lex oris tui super millia auri & argenti. Et Canticorum quarto: Odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. Aspicias igitur Procopij sententiā labefactatam atque conuulsam. Existimauit vir ille totum globum terræ eminentem è mari fixum esse super aquas in medio mundi loco, vna tantum facie & regione habitabilem & cultum: torridam autem zonam penitus incultam: quod vratur calore: eamque ob causam nullam nobis omnino posse esse viam ad alterū hemisphærium subter nos, nullum transitum. Cū autem omnes homines originem ducāt ab Adam, & nullus ad oras illas peruenire potuisset ob torridæ zone inaccessum, apertè concludere existimauit, non esse subter nos gentes vllas, imò nec terram: esseque merum cōmentum asserere esse deorsum alterum hemisphærium, & antipodum habitationem, qui è regione nobis è contraria parte terræ aduersis vestigijs stent cōtra vestigia nostra. Duo principia ad astruendam opinionē suam sumebat, vnum ex diuina scriptura ab eo perperam intellecta, vt ostēdimus, alterum ex deceptis mathematicis antiquis, asserentibus torridam zonam sub æquinoctiali linea esse omnino inhabitabilem & inaccessibleē tā in terra, quàm in mari: quorum errorem nostra hæc, & patrum nostrorum memoria Lusitani nostri apertissimè ostenderunt. Nauigates enim ex hac nostra Lusitania transierunt torridam zonam, ac penetrarunt vsque ad

COMMENT. IN DANI.

ad Gangem & Indum maximos fluuios, ditissimos & odoriferos Orientalium Indiarum campos alluentes, & vsque ad vltimum orbis terrarum Oceani immensitate traiecta, totumque mundum circumierunt in orbem, vbi alia sydera, alios coelos, alia maria, alias regiones absconditas & inauditas inuenerunt, ad quas Christi Dei nostri crucem signum nostram victoriarum perduxerunt, eiusque sanctum euangelium longè lateque propagarunt. Imò sub linea æquinoctiali, quo veteres putabant nullum esse accessum, est fertilissima diui Thomæ insula à nostris hominibus inuenta, & habitata: qui ad continentem se conferunt sæpè numero, vbi cum incolis ditissimis, purissimo auro abundantibus, sub linea æquinoctiali degentibus, commercium habent. At non est mirum, Procopium in hoc errore fuisse versatum, cum ante eum diuus August. Augustinus omni eruditione & sapietia præditus in libro sextodecimo de Ciuitate Dei dicat, nulla ratione credendum esse, antipodes inueniri. Imò ante eum fuit in eadem opinione eloquentissimus Firmia. Lactantius Firmianus libro tertio diuinarum institutionum. Sed excusandi sunt tanti tamque graues viri propter principium assertione veterum scriptorum confirmatum, quo nitebantur: nimirum inter polum arcticum & antarcticum, quæ Græci vocant antaxona, interfundi immensum & intransibilem Oceanum, & inhabitabilem impenetrabilemque zonam. Nec audiendus est Procopius in explanatione duorum locorum psalmographi, vbi, super, non significat situm desuper, sed ad latus, cum accipiatur pro iuxta: aut exuperantiam designet & superlatiorem. Significat etiam secundum: vt

psalmo. 109. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Quæ locum diuus Paulus in epistola ad Hebræos de Christo interpretatur. Sed quoniam hæc vox ὑπὲρ pro qua noster interpret vertit secundum, significat etiam super, vt ostendimus, potest rectè conuerti versiculus hic: Tu es sacerdos in æternum supra ordinem Melchisedech. Ac si diceret: Ille fuit figura, tu es substantia: ille umbra, tu res solida: ille purus homo, tu Deus & homo: ille creatura, tu creator: ille rex Salem, tu rex cœli & terræ: ille populum suum rerum salutarium scientia instruebat, tu cunctis nationibus viam ad consequendam gloriam immortalè munuisti, admirabilia mysteria rerum sanctissimarum aperuisti, & scelera nostra sanguine tuo in crucis ara diffuso expiasti: ille panem & vinum obtulit, tu te ipsum sub panis & vini speciebus in admirabili ac sacrosancto eucharistiæ sacramento. Tu es igitur sacerdos supra ordinem Melchisedech. Septuaginta habent: κατὰ τὴν τάξιν : Hoc est secundum ordinem κατὰ enim cum accusatiuo significat secundum, τάξις verò ordinem, modum, officium, munus, institutum: quæ omnia huic loco conueniunt. Quare rectè vertit ex Græco noster interpret Latinus. Sed si ad fontem accesseris, & Hebraicum consulueris, videbis perspicuè, posse ita verti locum hunc: Tu es sacerdos in æternum super ordinem Melchisedech. Qui dicit, super, comprehendit, secundum, & plus ultra. Si claris oculis hanc nostram interpretationem aspexeris, & candido animo perpenderit, fortasse non tibi displicebit noster labor. Sumitur aliquando super pro ad: vt psalmo quinquagesimo quarto. Veniat mors super

Psal. 109
Hab. 7.
Gen. 14.
Gen. 14
Mat. 26
Mar. 14
Luc. 22.
1. Cor. 11

Esai.
Verg

per illos: & descendant in infernum viuētes: Hoc est: veniat mors ad illos. Pro veniat est in Hebraico verbū Naxah, quod significat etiam tributum exigere, & obliuisci. Quare potest quoque verti locus ille: Exigat tributum mors ab illis. Corruptio enim corporis & excessus è vita tributum est, quod omnes sumus persoluturi. Vel sic: Obliuio mortis super illos: & descendant in infernum viuētes. Et ita cohærent magnopere verba hæc: nā mortis obliuio via est ad suplicia æterna. Sumitur demum vox hæc, super, pro de: vt apud Esaiam capite. 22: Nolite incumbere, vt consolemini me super vastitate filiaē populi mei. Ac si dicat: Nolite dare operam, vt me mœrore leuetis, quo angor super euerfione Hierosolymæ patrię meæ. Vbi, super, accipitur pro de cum ablatiuo: vt apud Vergiliū: Multa super Priamo, rogitans super Hectore multa. Hoc autem Danielis loco superationem significat.

Argumentum secundi capitis.

DRODIT Memoria diuina vates admirabile Nabuchodonosoris in somnium. Cū rex ille cubitum discessisset, eūmq;

arctus somnus complexus esset, incidit in visum somnij ex reliquijs inhaerentibus earum rerum, quas vigilans cogitauerat. Sed somno solutus non potuit in memoriam reducere, quid somniauerat. Et accersitis coniectoris querē-

bat ab eis somnium, eiusque interpretationem: qui responderunt, se posse somnium interpretatione explicare, si ipse illud ad seip̄os referret: si autem non referret, nullam esse mentis acie tam perspicacem, quæ illud posset intueri. Quare ira incensus rex sanxit edicto, vt omnes Babylonij sapientes occiderentur. At Daniel diuino lumine illustratus indicat ei somnium, eiusq; significationem. Explicat rerum humanarum imbecillitatem, varietatem, & interitū, omnia mūdi regna caduca esse, incerta, mobilia, & exitio subiecta: solum Christi regnum firmum esse & æternum, quod nec vetustate consumitur, nec hominum interitu obruitur, nec vlla obliuione posteritatis extinguitur.

Caput secundum.

IN secundo anno regni Nabuchodonosor vidit Nabuchodonosor somnium, & conterritus est spiritus eius: & somnium effugit ab eo. Præcepit ergo rex, vt conuocarentur arioli, & magi, & Chaldei, & malefici, vt indicarent regi somnia sua. Qui cū venissent, steterunt coram rege. Et dixit ad eos rex. Vidi somnium, & mente confusus ignoro, quid viderim. Responderuntque Chaldei regi Syriacè: Rex in sempiternum viuere: dic somnium seruis tuis, & interpretationem eius indicabimus. Et respondens rex ait Chaldeis: Sermo recessit à me. Nisi indicaueritis mihi somnium, & coniecturam eius, peribitis vos: & domus vestra publicabuntur. Si autem somnium & coniecturam eius narraueritis, præmia, & dona, & honorem multum accipietis à me.

Explanatio.

IN secundo anno regni Nabuchodonosor. Incipienti mihi hoc secundum caput explanare, difficilis quædam occurrit dubitatio. Quæ fieri potest, vt somnium hoc acciderit anno secundo regni Nabu-

D cho-

COMMENT. IN DANI.

chodonosoris, cum constet ex capite superiore, pueros Hebræos exactis tribus annis ingressos ad regem in cōspectu eius extitisse? Quando illi fuerunt è Iudæa Babylonem abducti, tenebat clauum regni Nabuchodonosor, vt capite. i. testatus est Daniel: & tribus annis dederunt operam literis Chaldaicis: quibus elapsis inuenti sunt sapientissimi. Ac postea accidit somnium, quod Daniel huic secundo capiti mādauit. Si hoc factum fuit post annum tertium, præter tempus quo Nabuchodonosor regnauerat, quomodo ait Daniel factum fuisse anno secundo? Huic obiectioni respondere poteris, hunc Nabuchodonosorem non esse eum, qui Daniele fecum duxit ex Iudæa, sed filium eius, qui etiam vocatus est Nabuchodonosor. Huius Nabuchodonosoris huius nominis secundi meminit Berofus libro. 3. historię Chaldæorū, Megasthenes Græcus libro quarto historiarum Indicarum, Megasthenes Persa libro de iudicio temporum, Iosephus libro decimo Antiquitatū Iudaicarū, Philostratus in annalibus, & Diocles in libro Coloniarū. Omnes enim Babyloniorū reges præter nomē natiuū Nabuchodonosores appellabatur, vt in explanatione in primū caput explicauit. Theodoretus tamē ait, nōdū fuisse elapsos tres annos, & hunc esse primū Nabuchodonosorem, & secundum annū regni eius. Quæ autem dicta sunt primo capite, fuisse per recapitulationem, quæ Græcè dicitur anacephalæosis, figura in diuinis literis usitata. Possumus dicere hunc Nabuchodonosorē fuisse huius nominis primū, de quo Daniel. i. capite locutus est, hunc autem annum secundum numerari non à principio regni eius in Chaldæa, sed à principio dominationis, quam monarchiā vocant,

postquam Ammonitas, Moabitas, & Aegyptios superauit, & in ditionem suā redegit, & rex maximus appellari decreuit. Hæc est diui Hieronymi sententia, in qua videtur fuisse Flavius Iosephus libro Antiquitatum Iudaicarum decimo, cuius hæc sunt verba: post annum secundum Aegyptiacæ vastitatis rex Nabuchodonosor vidit somnium valde admirabile. Quare hæc verba intelligenda sunt de secundo anno nimirum transacto imperij primi Nabuchodonosoris, quādo ipse de Aegyptijs superbè triūphauit, eorūq; veteres & illibatas diuitias in profundum cupiditatum suarum gurgitem profudit. ¶ *Et conterritus est spiritus eius.* Propter insolitum visum dormienti obiectū. Spiritus corporeus vehit species, quæ aspiciuntur in somnio: si verò ille terrore cōfunditur, formæ illæ delentur, & euanescent. ¶ *Et somnium eius fugit ab eo.* Hoc est, & oblitus est insomnij. Reminiscebatur somniasse, sed exciderat è memoria quid somniauerat. Voluit hoc Deus, vt diuina virtus ostenderetur, & Daniel, eiusq; socij essent in honore cōstituti, nominisq; amplitudinem & celebritatem consequerentur. Eodem modo in Aegypto ob interpretationē somnij Pharaonis fuit Ioseph illustrem dignitatem adeptus, & magnificis laudibus celebratus. Omnes hi in exilio detinebantur, abducti ex dulci patria, sed sapientia & honestate muniti vite cursum feliciter confecerunt. Vt peritus ac prudens gubernator etiam scisso velo, & fracto malo, nauigat tamen seuiente procella reliquias nauigij accommodans ad cursum: sic viri sapientes & iusti amputatis vitæ commodis, eiectione in exilium in medijs calamitatibus & procellis ita nauigium vitæ gubernant, vt ad quietis por-

Dani. i.

Berofus

Megaf.

Megaf.

Iosephus.

Philost.

Diocle.

Theod.

Hieron.

Iosephus.

phus.

Gen.

Exo.

Exo.

1. Re.

3. Re.

& 19.

Dan.

Dan.

Ion.

Apo.

Act.

2. Co.

Tob.

Gen. 41

Similitudo.

Pfa.

tis portum perueniant. Solent illi interdum in ærumnis versari, sed cum ad Deum confugiant, admirabilem sentiunt oblationem, quia Deus eos qui ad ipsum aspirant, in medio calamitatum consolatur. Apparuit Iacob fugienti, iram fratris sui declinanti, ei que per fugium & solatium præbuit. Reliquerat Moses patriam suam propter Deum, & cum in terra Madian pasceret oves soceri sui, venit ad montem Dei Oreb, ubi ei dominus apparuit, quem singulari consolatione leniuit. Cōsolatus est Dauidem in spelunca, Eliam in monte, tres pueros in camino ignis ardentis, Daniele in lacu leonum, Ionam in ventre ceti, Ioannem in insula Pathmos, Petrum in carcere, Paulum in profundo mari, & alios propè infinitos, quos silentio prætereo, ne oratio mea infinita esse videatur. Ad Deum in acerbitatibus versati animū tollebant, eum cogitabant, in eo spem & cogitationem locantes, & ad eius misericordiam admirabili amore inflāmati confugientes. Hoc intuens pius misericordiae pater illos ærumnis leuauit, quoniam non eos destituit, qui fauore ipsius nituntur. Non fugiebat id pium Tobiam, cum has voces emitteret: Hoc pro certo habet omnis, qui te colit, quia vita eius si in probatione fuerit, coronabitur, si autē in tribulatione, liberabitur: & si in correptione, ad misericordiam tuam venire licebit. Non enim delectaris in perditionibus nostris: quia post tēpestatē trāquillū facis, & post lachrymas & fletū exultationem infundis. Hæc ille. Quantum eum calamitates angebant, tantum diuina solatia recreabant. Id de se ipso testabatur Dauid dicens: Secundum multitudinē dolorū meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Eodem mo-

do apostolus capite primo epistolæ posterioris ad Corinthios: Sicut abundant passionēs Christi in nobis, ita & per Christū abundat consolatio nostra. Sicut socij passionum estis, sic eritis & consolationis. Et Deus apud Esaiam capite. 51. Ego, inquit, ego ipse consolabor vos. Et apud Ieremiā capite. 31. Conuertam luctum eorum in gaudium, & consolabor eos, & latificabo à dolore suo. Et diuus Paulus in epistola posteriore ad Corinthios capite primo de Deo loquens: Pater, inquit, misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Nō sat existimauit vocare eum patrem misericordiae, sed misericordiarum, nec Deum consolationis, sed totius consolationis. Verūm cum videamus aliquando viros virtute præcellētes, & omni sapiētia & nobilitate præstātes cruciatibus angī, indignissimis iniurijs affici, crudelissimismœroribus torqueri, plorantes, afflictos, exules, omni humano auxilio destitutos, insultatibus in eos hominibus impijs & sceleratis, impellimur cū diuino ac regio vate has voces emittere: Vt quid domine recessisti longē, despicias in opportunitatibus, in tribulatione? Vel vt verti etiam potest: Abscondis te in tempore afflictionis? Causa huius admirationis est summa Dei bonitas & clemētia. Ac si dicat Dauid: Cū tu domine sis summē clemens, cur me derelinquis in ærumnis meis? Versor in gemitu, fundo ad te piās preces, imploro auxilium tuum, & tu domine auertis à me faciem tuam, & abscondis te, tēpore mearum calamitatum. Vbi est clementia tua antiqua? Vbi est pietas tua omnibus te in afflictione inuocātibus multis in locis perspecta & explorata? At si altē perperdamus, si cogitationē à sensibus abducamus,

COMMENT. IN DANI.

& mentis aciem ad intelligentiam reuocemus, videbimus apertè magnam viris pijs ac iustis vtilitatem ex vulneribus, doloribus, contumelijs, tormētis, calamitatibus oriri. Cognoscitur eorū patiētia, & in virtutibus cōstātia, ex quibus vera gloria efflorescit & redundat: & illustrior illis corona meritorū cōficitur. Quemadmodū arcu-
Similitudo.
 arcula cū sit plena monilibus aureis, & splēdidis margaritis, quādiu clausa est, parui pēditur tamen ab ijs, qui quid intus habeat, ignorant: sic vir tolerātia rerum humanarū munitus, & virtutum firmitudine roboratus in rebus secundis & ad volūtatem fluentibus est veluti clausus & incognitus, & ob eam causam contemptus. Et vt arcu-
Haba, 3.
 la vbi aperitur, & apparet inestimabilis thesaurus, in magno pretio habetur: sic vir pius cū vulneratur, vlceribus calamitatū agitatur, & iniurijs opprimitur, & ita veluti apertus ostendit pretiosos suarum virtutū thesauros, præconijs celebratur: alijs exempla præbet salutaria, sibi que nominis amplitudinem comparat, & illustrem dignitatem. Aspicias igitur Deum in calamitatibus nostris vt pietate, etiam cū in nos irā exercere videtur. Id intelligēs Habacuch dicebat: Cū iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Vbi pro misericordia est in Hebraico Rachā, quod etiam significat amorē. Quare poterat verti locus ille: In ira recordaberis amoris, eius nimirū, quo eos qui tibi animum tradunt, tēq; vnicè diligunt, prosequeris. Quanti æstimanda sit afflictio, indicat Deus apud Ieremiā capite. 6. Ijs verbis: Erudire Ierusalē, ne fortè recedat anima mea à te. Pro quo Septuaginta habēt: Dolore & flagello erudieris Hierosoly-
Ierem. 6.
 ma, ne discedat anima mea à te. Multos ex Israëlitis fide & religione præcellentes

voluit Deus ad Gentes vanarum superstitionū cultrices transferri captiuos, non vt eos perderet, qui solet afflictis opitulari, & innocētes suscipere defendēdos: sed vt eos prostratos & abiectos subleuaret, & per varias calamitatum angustias ad gloriam duceret sempiternā: & vt illi ipsius Dei fidem & religionem inter barbaras nationes prædicarent. Id intuens animo Tobias omni sapientia & decore prestante aiebat capite tertio decimo: Confitemini domino filij Israelis, quoniam ideo disperfit vos inter Gentes, quæ ignorant Deum, vt enarretis mirabilia eius, & faciat scire eos, non esse alium Deum præter illum. Id Danieli inter alios, eiusque tribus socijs euenisse ex hoc loco percipimus, qui in exilium Babylonicum coniecti omne studium ac ingenium contulerunt ad veri Dei laudem gloriamque celebrandam: quos Deus extulit ad veram dignitatem, de quibus nulla vnquam obmutescet vetustas. Ea enim reliquerunt monumenta, quæ vigebūt memoria omnium seculorū, quæ posteritas celebrabit, quæ ipsa perpetuitas semper intuebitur.
 ¶ Arioli, & magi, & malefici, & Chaldaei. Quod discrimē sit inter hos Babylonicos sapiētes indicat Hieronymus his verbis. Arioli sunt, qui verbis réperagunt: magi, qui de singulis philosophantur: malefici, qui sanguine vtuntur & vīctimis, & corporibus mortuorum: Chaldaei, quos vulgus mathematicos vocat. Vt autē hæc radicatus intelligantur, mādabo ijs literis, quæ à varijs authoribus sunt monimētis consignata. Arioli qui ab Hebrais Chartummim, à Septuaginta Epaoidi, & vulgo incātatores dicūtur, ducūt originē, vt Augustinus, Plinius, Iustinus, & alij aiunt, à Zo-
August. Plinius. Iustinus.
 roastre Bactrianorū rege, qui solus inter
 mort-

mortales vbi natus est, statim risit. Fuit illud prognosticū futuræ eius stultitiæ, qui veterum astrologiam, quæ syderum consideratione, & rationibus naturalibus nitetur, primus ad pestilentē dæmonum cōmunicationem, & incantationum portenta deriuauit. Magi qui ab Hebræis asaphim, à Septuaginta magi vocantur, erāt illi, qui sapientiæ studio concitati de causis rerum omnium diserebāt. Hi, vt Origenes existimat, incœperunt à Balaham, quem rex Moab accersit, vt maledictis & dirarum enūtiatione filios Israëlis excraretur. Diogenes Laertius horū principium refert in Zoroastrē Persam, de quo meminit Eusebius Cæsariensis libro. i. de Præparatione euāgelica. Philo in libro de specialibus legibus: Magiam, inquit, veram, quæ est speculatrix scientia, vt honestam expetendamq; nō plebeij solū, sed reges etiam Persæ sectātur. Imò regnare nemo apud illos potest, nisi sit magus, aut cum magis versatus. Malefici qui ab Hebræis mecasphim, à Septuaginta pharmani, vulgo venefici & necromāti appellātur, sunt, qui præstigijs homines seducūt, & extis ac cadaueribus futura diuinare gloriātur, & manes inuocāt, atq; animas mortuorū. Hi dicūtur habuisse Chā præcepto rē, vt ait Ciccus Asculanus in cōmētarijs in sphaerā, & Serenus abbas apud Ioannē Calsianum in octaua collatione. Petrus Comestor in historia ecclesiastica ait hunc Chā filium Noë fuisse magicæ artis inuētore. Chaldæi qui ab Hebræis Chasddim, à Septuaginta Chaldæi dicuntur, sunt astronomi, & qui ex hora natiuitatis vniuscuiusq; successum prædicūt. Hi auctore Plinio initiū sumpserūt à Belo Ioue primo astrorū sciētiae inuētore: cuius meminit Philo in libro de Abrahā, & Hiero-

nymus in cōmentarijs in epistola ad Hebræos. Hæ artes aliquid habebāt boni, multa verò mala. Afferit Iustinus martyr in libro quæstionū à Gentibus obiectarū, nunquā his artibus vsū fuisse Danielē, nisi in rebus illis, quæ à fide & religione nō abhorrebāt, quatenus ratione nitentur, nō quatenus mali aliquid continebant.

¶ *Somnia sua.* Quorum oblitus fuerat, & quæ in memoriam reuocare nō poterat.

¶ *Et mente confusus ignoro, quid viderim.*

Hoc est, & memoria conturbatus dum conor reminisci somnij, quod excidit, non possum illud in memoriā reducere.

¶ *Responderuntq; Chaldæi regi Syriacè.* Hoc est, sermone Babylonico, seu Chaldaico.

Hucusque scripsit Daniel sermone Hebræo. Sed ab hoc loco vsque ad visionem tertij anni regis Baltassaris, quam vidit Sufis, lingua Chaldaica scripsit, quam Syriacam vocant, sed literis Hebraicis. Visio autem illa incipit capite octauo, quod iam scribitur Hebraicè.

¶ *Rex in sempiternum viue.* His blāditijs vtuntur ad beneuolentiā regis captādam & colligendam. Precabantur ei vitā lōgissimam in hoc seculo, quæ nunquā clauderet diem suum. Vel loquūtur de vita æterna in altero seculo. Nam multi ex ijs qui falsos ac cōmentitios deos colebāt, & idola venerabātur, immortalitatē in altera vita viris iustis reseruari putabant. Loquens Antiochus idolorum cultor de patre suo, qui ex hac vita migrauerat, vt. 2. Machabæorum libro proditum est capite. 11. ait, patrem suum fuisse inter deos translātū. Et Romani veteres in exequijs funeris imperatoris de republica benemeriti, in illa vltimi diei celebritate tabernaculum construebant, in quo erat aquila, cui supponebant ignem, quo illa exagitata volabat in

COMMENT. IN DANI.

sublime, animam defuncti, ut ipsi credebant, in cœlū adductura, ubi æternitatem adeptam quo sempiterno frueretur. Author est Herodianus, quæ citat Blodius libro. 2. Romæ triūphantis. Hæc funebre magnificentiâ aliqua ex parte celebrasse Troianos tradit. 11. Aeneidos Vergilius. Trismegistus in epistola ad Esculapiū apertè asserit animam rationis participem esse immortalem. E in. 1. Pymædri dialogo ubi se huius immortalitatis facit assertorè, loquens de separatione animæ à corpore: Tunc animus, inquit, harmoniæ motione exutus ad optatam naturam reuertitur, vim propriam habens, atque unam cum his, quæ illic sunt, patre laudibus effert. Pythagoras & Thales Milesius, ut Laertius ait, fuerunt immortalitatis animæ acerrimi vindices & assertores. Euripides asseueratè affirmat cœlos esse æterna domicilia animarum beatarum. Plutarchus in oratione consolatoria pulchra affert de æternis præmijs & supplicijs in altera vita, quibus animorum æternitas comprobatur. Similiter Seneca poëta in multis tragedijs: & alter Seneca philosophus in libro de morte immatura, & in libro naturalium questionum, & in multis epistolis. Anaxarchus, ut refert Philo in libro, quod omnibus probus liber est, & post eum Brusonius Contursinus in libro facetiarum & exemplorum. 2. cum à Necocreonte Cypri tyranno tunderetur, ac verberaretur, Cæde, inquit, cæde Anaxarchi corpus, nam Anaxarcum non vulneras. Sensit vir egregius animam immortalè non cædi, etiam si corpus verberibus cæderetur. Idem narrat Xiphilinus de Thrasea Petto, qui suæ ætatis Romanos fortitudine, & rerum tolerantia superabat. Nam cum ei Nero ferrum flammamque minitaretur, Nero, inquit, occidere corpus meum potest, me autem lædere non potest. Aelianus in libro tertio decimo variæ historiæ scriptum reliquit, interrogatum Cercidam Megapolitanum, qui morbo laborabat, num libenter migraret à vita, respondisse: Quid ni? Delector separatione animæ à corpore, quoniam ad eas oras ascendam, ubi videbo ex philosophis Pythagoram, ex poetis Homerum, ex musicis Olimpum, & alios viros in omni scientiarum genere præstantissimos, qui literarum monumentis nomē sibi immortale pepererunt. Prodidit Nicephorus Callistus memoriæ libro. 11. historiæ ecclesiasticæ, fuisse quendam Aegyptium, qui se ab hominum cœtu in solitudinē receperat, huius veritatis adeo assertorem, ut cum ei quidam nuntiaret patris mortem, responderet. Noli delirare: desine impiè loqui: pater enim meus immortalis est. Manilius libro quarto animas asserit immortalitate muniri. Idem astruit Phocilides, quem ad hoc citat Dominicus Mirabellus. Zoroastres quem refert Ioannes Picus Miradulanus, animas aiebat aligeras esse, & ad cœlum solutas corpore volare. Iamblicus in ultimo capite de mysterijs eandem sequitur sententiam: in qua etiam est Proclus Platonicus in libro de anima & angelo, ita dicens: Non est naturale animis unam cum corporibus semper vitam degere, & in generatione versari: imò separata vita, immaterialis & incorporea magis est animis consentanea. Et paulopost: Sicut in cœlo sunt anime iustæ, in tartaro autem impiæ: sic in generatione plures quidem prauæ sunt, paucae autem probæ. Sallustius in Bello Catilinario has voces literis mandauit: Natura diuitiarum & formæ gloria fluxa ac fragilis est: virtus clara æternaque habetur. Et alibi: Ingenij præclara facino-

Herodi.
Blodius.

Vergili.
Trifone.

Pythag.
Thales.
Laerti.

Euripi.
Plutarc.

Seneca.
Seneca.

Anaxar.
Philo.
Bruso.

Xiphili.
Petrus.

Aelian.

Verg.

Ouid.
Hom.

Niceph.

Manili.

Phocili.

Mirabi.
Mirad.

Iambli.

Proclus

Sallusti.

Vergili. facinoravti anima immortalia sunt. Vergilius in sexto Aeneidos animas à corpore separatas viuere affirmat. Eodem modo Ouidius in quinto Metamorphoseos. Sed prius id dixit Homerus, qui animam Patrocli ad inferos iuisse asseuerat: cuius sententiam alij poëte secuti campos Elifios excogitarunt. Academici philosophi, & multo certius & firmitus Stoici, vt ex eorum munimentis colligimus, aliam esse vitã aiebãt, alias sedes, alias mansiones, alia domicilia, vbi vnusquisq; iuxta opera ac merita sua aut premio, aut pœna afficiebatur. Si in hac vita legibus & premia proposita sunt virtutibus, & supplicia vitij à viris, qui rempublicam gubernandam suscipiunt, quãto magis in altera vita à Deo iustissimo, cuius numine, æquitate, & prouidentia mūdus gubernatur? Ac cū hīc multi viri sapientia & virtute præstantes opprimantur, & in gemitibus, angoribus, iniurijs, & varijs calamitatibus versentur, contra verò multi flagitijs irretiti, omniumque scelerum maculis imbuti affluant diuitijs, honoribus, & dignitatibus, rebusque vtantur secundis, & ad voluntatem fluentibus: non esse dubium, aiebant illi, quin esset mundus alter, vbi viri pietate præcellentes æternis præmijs afficerentur, & admirabili splendore immortalitatis plenissimo decorati, cœlesti gloria, bonorumque omnium abundantia cumularentur: & vbi improbi vitijs maculati suorum flagitiorum pœnas luerent, qui hīc virtutum ornamentis nudati in sceleribus volutatur. Cū philosophi intelligerēt Deū esse iustissimum iudicem, rerum omnium moderatorem, cuius ditone ac numine omnia gerantur, eūmq; qualisquisq; sit, quid agat, & cogitet intueri, piorumq; & im-

piorum habere rationem, absq; vlla controuersia asseriebant, eum vniciq; tributurum esse, quod meretur. Cū autem id fieri in hac vita minimè aliquando viderent, alteram esse dicebãt, in qua id fieret: ex quo animorum immortalitatem rectè quidem & præclare colligebant. Hac eorū ratione ductus Mahometus homo alioquin seductor & pestilens suis sectatoribus præmia sempiterna proposuit, animarumque immortalitatis se præbuit assertorem. Id ait apertè Pius secundus pontifex maximus, Aeneas Syluius antea vocatus in epistola, quam ad principem Turcorum misit pietatis ac eruditionis plenissimam. Empedocles auctore Aristotele in libro de vegetabilibus felicissimum dixit appetitum æternæ felicitatis: cuius amore se in pyram proiecit, vt dum corpus flammis expositum redigeretur in cineres, anima volaret in cœlum, vbi immortalitate potiretur. Non me fugit dixisse nonnullos, illum eam obcausam in ardentis Aetnæ specum nocte intempesta se iniecisse, vt in cœlum abiisse crederent, qui illum amplius non aspicerent. Socrates auctore Cicero in prima quæstione Tusculana admirabilem se ostendit immortalitatis animorum vendicem & defensorem: duplices enim vias eorum è corpore migrantium asseruit esse. Nam qui se vitijs polluerunt, & iura diuina atque humana violarunt, ijs deuium quoddam iter esse à concilio beatorum. Qui autem se integros castosq; seruarunt, suntq; in hoc seculo vitam cœlitum imitati, his ad sedes beatissimas, ad domicilia æterna reditum patere affirmabat. Is vt Plato testatum reliquit, cū se morte multatum aspiceret, Magna me, inquit,

Aeneas Sylu.

Emped. Aristot.

Socrat. Cicero.

Plato.

spes tenet o iudices, bene mihi euenire, quod mittar ad mortem. Et rogatus ab amico Critone quemadmodum sepeliri vellet: Multam, inquit, operam o amici consumpsi, quoniam Critoni non persuasi, me hinc auolaturum. Et priusquam venenū sumeret, has voces emisit. Quanti aestimatis colloqui in altera vita cum Orphæo, Musæo, Homero, Hesiodo viris omni sapientia & nobilitate præstantibus: E quidem sæpe excedere è vita, si fieri posset, vellem, vt quæ dico, possem inuenire. Quanta voluptate perfundar, cum Palamedem, cum Aiacem, cum alios iudicio iniquorum damnatos conueniam? Qui multas eius de contemp-tione mortis, & de animi immortalitate sententias scire voluerit, legat eius apolo-giã, & dialogos Platonis, & librum Xenophô-tis de dictis & factis Socratis. Cum Theramenes vir egregia laude cumulat-us coniectus in carcerem iussu tyrannorum venenū vt sitiens obduxisset, reliquū ita è scypho proiecit, vt sonum redderet: quo effecto arridens: Propino, inquit, hoc Critiæ. Erat enim Critias ille, qui eum incredibili odio profecutus, cadē illi fuerat machinatus. Soliti enim erant Græci inter epulas eum nominare, cui erant poculum porrecturi. Non luderet vir illu-stris amplissimis constantiæ ornamentis decoratus, cum ad exitum vitæ vocaretur, cum iam præcordijs conceptam mor-tem contineret, nisi esse animam immor-talem intelligeret. Quid dicam de Pla-tone illo non solum intelligendi, sed etiã dicendi authore grauissimo, cuius opera sunt & sententiarum amplitudine, & ma-iestate verborum plenissima? Is in dialo-gis suis præsertim in eo, qui inscribitur Phædo, siue de animi immortalitate, mul-

Plato.
Xenop.
Thera.

Plato.

tis eam rationibus comprobauit. Tantus fuit huius immortalitatis amor, quo mul-ti flagrarunt, tanto studio eius assequendæ exarserunt, vt irruerent in interitum vo-luntarium. Tãquam enim essent in cœlū statim migraturi, seipsos occidebant: vt Cleantes, Chrysippus, Zeno, & ex Roma-nis Cato Uticensis Socraticæ traditionis imitator. Ait enim Plutarchus in eius vi-
ta, illum priusquam sibi manus intulisset, perlegisse Platonis librum de immor-talitate animi, & ad cædem sui ipsius phi-losophi autoritate impulsus esse. Id fecisse quoque Ambraciotem ait Lactan-
tius Firmianus magni nominis scriptor in tertio diuinarum institutionum: qui eodem libro perlecto præcipitem se de-dit, vt animæ æternitate frueretur. In-cidebant illi in errorem intolerabilem, & inexpiabilem culpam, quoniam ve-tat dominans ille in nobis Deus iniussu hinc nos suo demigrare. Graue scelus est occidere se hominem, sed mortem æquo animo tolerare laudabile est, & ap-petendum. Debenus animum in custo-dia corporis retinere, nec iniussu eius à quo est creatus, est nobis ex hominum vi-ta migrandum, ne munus assignatum à Deo defugisse videamur. At si opus fue-rit, debemus pro fide, & religione, & ho-nore Christi sanguinè fundere, ac magis gloriam eius, quàm vitam nostram æsti-mare. Sed etsi illi in errore versabantur, quod irruerent in cadem voluntariam, res tamē de animi immortalitate eos nō fallebat. Xenophon in Pædia inducit Cy-rum morti proximū ita filijs suis loquen-tem: Nolite existimare filij, quos admi-rabili prosequor amore, me, cum ab hac vita migrauero, nusquam aut nullum fore. Nam nec dum vobiscum commu-nica-

Plutare.

Lactan.

Xenop.

nica-

nicabam, animum meum intuebamini, sed corpus hoc esse eius domicilium intelligebatis. Eundem eum esse creditote, etiamsi modò separetur à corpore. *M. Tul.* Marcus ille Tullius Latinorum decus, qui eloquentia & philosophia non solum homines sui temporis, sed etiam Romanorū omnium memoriam superauit, in sexto libro de republica Scipionem Africanū maiorem, qui iam excesserat è vita, in hunc modum loquentem facit: Sic habeto, omnibus qui patriam conseruaerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cœlo ac definitum locum, vbi beati æuo sempiterno fruuntur. Et interrogatus viueret ne ipse, & alij, qui putabantur extincti: Imò verò, inquit, hi viuunt, qui ex corporum vinculis tanquam è carcere euolauerunt. Vestra verò quæ dicitur vita, mors est. Idem in oratione pro Sestio: Corpus, inquit, hoc est mortale, animi verò motus sempiterni. Et in libro de Vniuersitate: Qui rectè & honestè curriculum viuendi à natura datum confecerit, ad astra facilè reuertetur: non qui aut immoderatè, aut intemperanter vixerit. Et in libro de legibus secundo: Omnium animi sunt immortales, sed honorum fortiumque diuini. In hac fuerunt sententia omnes magni philosophi: qui autem ab ea discreparunt, semper apud viros sapientes in silentio iacuerunt. Credehant viri illi virtutem esse immortalem, cum autem virtus sit habitus in anima, aiebant fieri non posse, quin anima esset immortalis. Deinde. Omne quod est incorruptibile, vt eorum vtat ratiocinationibus, est immortale: atqui anima est incorruptibilis, est ergo immortalis. Huius argumentationis propositionem notam per se esse

aiunt, assumptionem autem ita probant. Omne quod est corruptibile, aut est corpus aut accidens, quæ possunt propter contrarietatem corrumpi: cum autè anima nec corpus sit, nec accidens, sed natura in corporea nulli contrarietati subiecta, apertè concludunt, eam esse incorruptibilem, & ex consequente immortalem. Huc accedit locus seu centrum, in quo omnia quiescunt: cum autem anima nostra non quiescat in hac vita, fatendum est, esse alteram, vbi illa quiescat: alioquin esset alijs creaturis infeliciores. Præterea anima cum corpore copulata ab eo in vehemente rerum cœlestium contemplatione quasi separatur, & superas corporis statū diuina spectat, ad quæ rapitur & aspirat: & mysteria altissima intuetur, & gaudium contemplatur æternum, cuius desiderio exardescit. Quid potest cogitare immortalia, nisi ipsum sit immortale? Et quid potest ea concupiscere, nisi ea possit cum diuino fauore adipisci? His & alijs multis rationibus motus Pythagoras, Pherecides, & infiniti alij philosophi, qui ad veritatis lucem mentis oculos reuocarunt, affirmarunt animam esse immortalem: & hanc doctrinam longè lateque propagauerunt. Hac causa inducti veteres Romani in sepulchris literas sculpebant deorū honori dedicatas, quibus animorum immortalitatem significabāt. Vidi ego hoc multis in locis, præfertim Rome, vbi cum essem ordinis nostri aduocatus, epitaphia, antiquitates, inscriptiones vetustatis, & veterū monimēta conquirere & inuestigare. Quid illæ sepulchrorū extructiones? quid testamētōrū diligentia? quid propagatio nominis? quid mortis despicientia? quid elogia hominū significabāt, nisi eos futura cogitare, & immortalitate

Pythag.
Pherec.

talitate animorum commoueri? Hęc cōcitauit Marcum Curtiū, vt pro salute patriæ ad mortē curreret certissimā: & duos Decios, vt se hostium telis obijcerent: & nō solum duces, sed ipsos etiā exercitus, vt illustrem mortē ignominiosę vitę anteponere non dubitarēt. Hęc mihi occurrerunt, quæ de animarum ratione participum immortalitate dicerē, ad eos conuincendos, qui Gentium philosophorum auctoritate ducuntur. Sed ne aliquis dicat me relictis literis diuinis confugere ad humanas, probabo id paucis quibusdam locis: dies enim me deficeret, si omnia vellem citare, quibus hęc animi immortalitas comprobatur. Capite tertio Exodi se vocat dominus Deum Abrahā, Isaac, & Iacob. Atqui non est Deus mortuorū, sed viuentium: ergo illi post mortem viuunt. Hoc argumento vsus est Christus dominus apud Matthæum capite. 22. Tertio libro Regum capite. 27. scriptum legimus dixisse Eliam, cū suscitare vellet filium hospitię suę: Domine Deus meus reuertatur obsecro anima huius pueri in viscera eius. Ergo anima illa à corpore separata viuebat. Iustus Tobias verba hęc emisit, quæ sunt in secundo eius capite literis madata: Filij sanctorum sumus, & vitam illā expectamus, quā Deus daturus est ijs, qui fidem suam nunquā mutant ab eo. Et Salomon capite vltimo Ecclesiasticis: Reuertatur puluis in terram suam, vnde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. In libro Sapientię ostenditur apertē tam iustos quā impios in altera vita esse, ex longa illa oratione, capiti. 5. mandata, qua ibi damnati vtuntur. Christus Iesus discipulis suis dicebat capite decimo euangelij authore Matthæo: Nolite timere illos, qui occidunt corpus, animam autem, nō

possunt occidere, sed potius timete eum, qui postquam occidit, habet potestatem mittendi in gehennā. Et apud Lucam capite. 16. Facite vobis amicos de mamona iniquitatis, vt cū defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Diuus Paulus in epistola posteriore ad Corinthios: Scimus, inquit, quoniam si terrestris domus dissoluatur, quod ædificationem habemus ex Deo domum non manufactā, sed æternam in cælis. Et in epistola ad Philippenses: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Sanctorum doctorum auctoritates non cito ob earum infinitatem: pleni earum sunt libri, plena est recentium memoria, & antiquorum vetustas. Omnes enim id asseruerunt, qui nomen suum æternitati commendarunt. Sed quid mirum id Christianos non solum fateri, sed profiteri, cū etiam Gentes à fide alienatæ id senserint, quemadmodum ex hoc Danielis loco colligitur.

¶ *Sermo recessit à me.* Hoc est, res ipsa mihi excidit ex memoria, Accipi sermone & verbum pro re ostendimus capite superiore in annotationibus ex Hebræo, verba illa explanantes: Omne verbum sapientię. Eudoxus ita explanat: Memoria visionis non habeo: nec narrare possum.

¶ *Somnium et) coniecturam eius.* Hoc est, visum in insonijs, eiusque interpretationem & explanationem.

¶ *Peribitis, et) domus vestra publicabuntur.* Interficiemini, & bona vestra proscribentur. Dura profecto aduersus coniectores, & iniusta lex, atque inhumana comminatio, deducta non à ratione, qua rex erat alienatus, sed ab ira, qua erat incensus. Quū fieri poterat, vt scientia humana possent illi consequi, quid ille somniauerat? Et tamen nō solum inter

preta-

pretationem somnij, sed ipsum somniū ab ipsis perquirebat.

B *¶* Somnium igitur, & interpretationē eius indicate mihi. Responderunt secundo, atque dixerunt. Rex somnium dicat seruis suis, & interpretationem illius indicabimus. Responditq; rex, & ait: Certē noui, quod tempus redimitis, scientes quod recesserit à me sermo. Si ergo somnium non indicaueritis mihi, una est de uobis sententia, quod interpretationem quoque fallacem, & deceptione plenam composueritis, ut loquamini mihi, donec tempus pertransseat. Somnium itaque dicite mihi, ut sciam, quod interpretationem quoque eius loquamini. Respondentes ergo Chaldei coram rege dixerunt: Non est homo super terram, qui sermonem tuum o rex possit implere. Sed nec regum quisquam magnus & potens uerbum huiusmodi sciscitatur ab omni ariolo, & magno, & Chaldo. Sermo enim, quem tu quæris rex, grauis est, nec reperietur quisquam, qui indicet illum in conspectu regis, exceptis dijs, quorum non est cum hominibus conuersatio. Quo audito rex in surore, & in ira magna præcepit, ut perirent omnes sapientes Babylonis. Et egressa sententia sapientes interficiebantur: querebanturque Daniel & socij eius, ut perirent. Tunc Daniel requisuit de lege ac sententia ab Arioch principe militiæ regis, qui ingressus fuerat ad interficiendos sapientes Babylonis. Et interrogauit eum, qui à rege potestatem acceperat, quam ob causam tam crudelis sententia à facie regis esset egressa. Cum ergo rem indicasset Arioch Danieli, Daniel ingressus rogauit regem, ut tempus daret sibi ad solutionem indicandam regi. Et ingressus est domum suam, Ananieque, & Misaeli, & Azara socijs suis indicauit negotium, ut quærerent misericordiam à facie Dei cæli super sacramento isto: & non perirent Daniel & so-

cij eius cum cæteris sapientibus Babylonis. Tunc Danieli mysterium per uisionem nocte reuelatum est. Et benedixit Daniel Deū cæli: & locutus ait: Sit nomen domini benedictum à seculo, & usque in seculum, quia sapientia & fortitudo eius sunt. Et ipse mutat tempora & ætates: transfert regna, atque constituit: dat sapientiam sapientibus, & scientiam intelligentibus disciplinam. Ipse reuelat profunda & abscondita, & nouit in tenebris constituta: & lux cum eo est. Tibi Deus patrum nostrorum confiteor, teque laudo, quia sapientiam & fortitudinem dedisti mihi. Et nunc ostendisti mihi, que rogauimus te, quia sermonem regis aperuisti nobis.

¶ Somnium igitur. Urgebat eos acriter rex tyrannum potius agens quàm regem. A iustitia recedebat, nulla æquitate utebatur, nulla lenitate, nulla misericordia, nulla ratione. Quare rex dici nullomodo merebatur. Saul cum regnaret multis annis, ut ex primo libro Regum constat & ex ca. 1. Reg. 13. Actorum apostolicorum, duobus Act. 13. tamē solū dicitur regnasse capite. 13. pri. 1. Re. 13. mi Regum. Nam illis tantum iustis legibus & sanctis institutionibus republicā administrauit: nō solū hostes, sed seipsum vicit, & in pristina virtute permansit. At cum se amplissimis officiorū ornamentis spoliaret, & flagitijs irretiret, atque innocentē Dauidem ad ferrum flammamq; vocaret, nomen regis meritō amisit. Fuerant hi sapientes regi gratissimi, & uide, quam exigua causa eos ad perniciē uocet. Obtinuerāt diuitias, honores, auctoritatem, nominis amplitudinem: & hæc diu, & multo labore quæsitā vna eripiebat hora. Aman qui summa gratia apud regem Assuerum valebat, eodē die quo fuit ab Ester ad splendidum conuiuium cum eodem

COMMENT. IN DANI.

Gen. 39. eodem rege vocatus, fuit ab eo occisus, & ligno suspensus. Aegyptius qui emerat Ioseph, quem magno favore prosequetur, eum ob coniugis dolum in carcere cōiecit. Serenitas hyemis, aura æstiva, quies maris, lunæ status, fauor principum, omnia hæc paria sunt. Alexáder Magnus Parmenionem, Philiotã, Clitū, & Callisthenē, quos ardēter amabat, in quos benemeritos quidem incredibilia beneficia cōtulerat, ita ab amicitia sua disiunxit, ut nunquam postea potuerint cum eo in gratiã reduci: imò fuerunt ab eo vita priuati. Lege quintum Curtium, Plutarchum, Paulum Orosium, qui hæc literis mandarunt. Nihil est voluntate principum mutabilius, nihil inconstantius. Nulla molen dinaria, nulla figuli aut currus rota est mobilior. Non plures habet colorum varietates mensis Martius, quàm mutationum principum voluntas. Quare non in illis qui sunt instabiles, sed in Deo, qui ait apud Malachiam: Ego dominus, & nō mutor, est fiducia nostra collocanda. *¶ Certè noui, quod tempus redimitis.* Hoc est, verè scio vos tempus extendere, & deducere verborum anfractibus, ut à manibus meis eripiãmini. Vel sic: Planè intelligo vos emere opportunitatem euadendi mortis periculum. Redimere tēpus apud Paulum capite quinto epistolæ ad Ephesios est quærere & sumere occasiõem euadendi à periculis: ita enim ait: Videte fratres, quomodo cautè ambuletis, nō quasi insipientes, sed ut sapientes redimentes tēpus, quoniam dies mali sunt. Quibus verbis docet esse nobis cautè ambuladū instar sapientiū viatorū, qui diebus periculosis vel propter aeris perturbationem, vel propter hominum insidias iter facientes quærunt & veluti emunt opportunitatem cui

Q. Cur. Plutarc. Orosius

Malac. 3

Ephes. 5

tandi pericula. Non expectant, ut sibi occasio occurrat, sed ipsi eam emunt, ut in via proficiant. Itaque & apud apostolum, & hoc loco redimere tempus est occasiõnem quærere declinandi pericula.

¶ Non est homo super terram. Ac si dicat: Humana à nobis require, non diuina: quæ naturaliter dici possunt, non quæ sunt super naturam, quæ humanam superant sapientiam. Non est in hac vita, qui quod postulas, valeat implere.

¶ Exceptis dijs. Fatentur sapientes Babylonij solius Dei esse præscientiam futurorum. Etsi in multitudine deorum errabant, Deum tamen esse credebant omnia præterita, præsentia, futura cognoscentē. Nemo est tam immanis & incultus, cuius animū non imbuerit alicuius Dei opinio.

¶ Rex in furore & ira magna præcepit.

Hoc est, cum impetu, & vehemente indignatione. Accipitur in pro cum, ut capite sexto epistolæ Pauli ad Romanos:

Stipendia enim peccati mors: gratia autem Dei vita æterna in Christo Iesu domino nostro. Ac si dicat: Præmium peccati est mors æterna: præmium autem gratiæ est vita æterna cum Christo Deo nostro. Vel sic: Stipēdium peccati est exitiū æternum: sed vita æterna datur nobis ex gratia per Christū Iesum: nostra enim opera sine gratia vitam æternā non merentur. Vbi particula, in, accipitur pro per: ut capite primo ad Galatas: In me clarificabant Deum. Et capite primo ad Hebræos: Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis: nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio. Hoc est, antiquis locutus est per prophetas, nobis autem per filiū. Ita intelligunt nonnulli illud Genesis capite primo: In principio creauit Deus cœlum & terram.

Hoc

Rom. 6

Galat. 1

Hebr. 1

Genesis 1

Hoc est per principiū: quod est Christus.

Ioan. 8. Ipse enim apud Ioannem capite octauo interrogatus quis esset: Principium, inquit, qui loquor vobis. Poterit igitur hoc Danielis loco particula in accipi pro cū, & pro per.

¶ *Præcepit, ut perirent.* Intolerabilis ira profectò: cū regem nihil minus deceat. Ut grandines & procellæ sunt in parte aëris terre proxima ac citima: in suprema autem non inueniuntur: ibi enim summa viget serenitas & placabilitas: sic furor & ira & cæteræ huiusmodi tempestates etsi perturbant aliquando subditos, in dignitate tamen regia nõ debent inueniri, sed securitas & tranquillitas. Cum Christus ingredi vellet Hierosolyman mansuetudine septus, ait Matthæi capite. 21. impletam fuisse hanc Zachariæ vaticinatione: Dicite filiæ Sion: Ecce rex tuus venit tibi mansuetus. Castitas, abstinentia, cæteræque huiusmodi virtutes regi quatenus homo est, quemadmodum alijs congruit hominibus: at mansuetudo cum iustitia coniuncta conuenit illi, quatenus rex est. Ideo non ait: Ecce rex tuus venit tibi castus, & abstinens, sed mansuetus.

¶ *Quemadmodum Saturnus qui ex stellis errantibus summum tenet locum, motu naturali tardissimè agitur in orbem: sic qui est in excelsa dignitate constitutus, nulla debet esse infana iracundia concitatus, sed leni animo ac remisso ad seueritatem moueri, ne in re graui immanitate ducatur, & temere præcipitur.* Nam vt ait in Prouerbijs Salomon: Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor. Et in Ecclesiaste: Ne sis velox ad irascendum. Vt musicus citharæ chordas dissonantes non statim refecat, & abijcit, sed sensim intendens aut

remittens ad concentus temperantiam adducit: sic qui rempublicam gubernandam suscepit, leniter debet eos corrigere, qui in crimen inciderunt, non intemperanter punire, & protinus de medio tollere: nisi aliter exigat iustitia, cuius habenda est ratio, vt respublica conseruetur. Aliquando enim seueritate opus est. Sed debet princeps reos audire, & cum implorantibus aures præbere. Id quod nos habemus in psalmo. 19. Domine saluum fac regem, & exaudi nos in die, qua inuocauerimus te: potest rectè verti ex Hebræo: Domine saluum fac regem, qui exaudiat nos, quacunque die inuocauerimus eum. Petebat populus a Deo regem, qui eos placatè exaudiret.

¶ *Egressa sententia sapientes interficiebantur.* Pro sententia est in Chaldæo lex. Voluit impius tyrannus, vt eius sententia pro lege haberetur. Sed videte, qualis fuerit sententia: crudelissima, & ex intolerabili superbia & iracundia deprompta. Solet principatus secum ferre aliquando superbiam, insolentiam, immanitatè, & alias huiusmodi pestes, ijs præsertim, qui se existimant esse ad omnia summa natos. His morbis obæcati nonnulli principes non solùm ipsi in tenebris versantur, sed alijs ipsas tenebras offundunt: iacent omnia apud illos crassa ac tetra caligine circumfusa. Promittès Deus fore regem Hierosolymæ ex progenie Dauidis, hæc protulit verba capiti vndecimo libri tertij Regum madata. Vt maneat lucerna Dauid seruo meo cunctis diebus coram me in Ierusalem. Lucernam appellat reges, quòd & ipsi illuminati esse debeant, & alios sapientia, iustitia, virtute & exèplo illuminare. Ad eos illud potest accommodari, quod Deus ecclesiasticis dixit

Matt. 5. dixit pontificibus: Vos estis lux mundi. At illi non lux, sed caligo dici merentur, qui effrenati sibi que præfidentes pervertunt iura diuina atque humana, propter eum quem sibi ipsi opinionis errore finxerunt principatum. Hinc efficitur, vt eorum decreta non leges aliquando, sed monstra & portenta dici mereantur. Lex domini, vt ait diuinus psaltes, est immaculata conuertens animas. Vel vt potest ex Hebræo transferri: Lex Dei est omnibus numeris absoluta tranquillans reddens animas. Et ab ea omnes aliæ iustæ leges deriuantur, vt ait diuus Augustinus libro primo de libero arbitrio. Ilud psalmi. 118. Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi: potest rectissime verti ex Hebræo: Ramos odio habui, & legem tuam dilexi. Nomen hoc seaphim quo ibi vtitur psalmographus, iniquos significat, & ramos. Leges humanas ramos appellat, quod à diuina lege tanquã rami ab arbore præcidantur. Sed quia Gentes idolorum cultrices solebant legibus suis multa miscere execranda, ab omni ratione abhorrentia, aiebat diuinus vates se eas odisse, legem autem Dei amore profecutum esse. Non oderat legem humanam iustam, quæ est rationis dispositio, & præceptio in bonum cõmune à republica lata, vel ab eo, qui eam gerendam curauit: sed eas, quæ sunt à ratione discrepantes, & à lege diuina abhorrentes. Ac quoniam à Dei lege debent deduci, oportet esse legillatores sapientes. Lex enim iusta quæ in sapientia nititur, est origo, à qua ciuitatis salus dimanat, iuxta id quod ait capite Prouerbiorum decimo tertio Salomon: Lex sapiētis fons vitæ. Huiusmodi leges sunt reipublicæ fundamenta. Id volens psalmographus

significare, inducit amicos suos ita loquentes: Quoniam quæ perfecisti, destruxerunt. Pro quo poteris vertere: Quoniam fundamenta destruxerunt. Id intuens animo Symmachus transtulit: quoniam leges destructæ sunt: quam translationem refert Hesichius, & post eum Flaminius. Et eodem modo transtulit Hieronymus. Vocabulum Hebræum significat fundamenta: sed quoniam per ea significantur leges, potius ad sensum quàm ad verbum respicientes, leges posuerunt. Vt ædificia stabiliuntur firmis fundamentis: ita reipublicæ iustis legibus. Non erunt autem iustæ, nisi ab illa sapientia deriuentur, quæ dicit capite Prouerbiorum octauo: Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Ac quia lex Dei omnes alias leges facile superat, narrat diuina scriptura capite vndecimo libri quarti Regum, fuisse principem Ioas productum in medium populi à sacerdote, qui posuit super eum diadema & testimonium, & fuit illic in regia dignitate constitutus. Diadema erat corona regia, & testimonium liber diuinæ legis. Quo die filius regis gubernaculum regni accepit, fuit corona regia redimitus, super quam erat liber legis diuinæ. Intuere obsecro admirabilem illam religionis cerimoniam: cum princeps in folio collocabatur regio, ponebat ei sacerdos in capite diadema, quod erat insigne regni, & super illud librum diuinæ legis, vt intellegeret, quanti eam deberet æstimare, quæ super diadema collocabatur in capite, vbi est sedes memoriæ, ex qua illa nunquam ei excideret, qui potius ille iuxta eam gubernaret. Et vt clementiam amplecteretur, oleo vngebatur, quo tranquillitas & mi-

fericor-

Prou. 13
Psal. 10.

Symm.
Hesich.
Flamin.
Hieron.
Similitudo.
Prou. 8
4. Reg.
1. Re. 10.

4 Reg.
Pieru.
Pro. 2
Prou.
Esai. 1
Esai.

4Reg.9 misericordia significantur: vt literæ diuinae, multis in locis prodiderunt. Volentes veteres Aegyptij innuere esse clementiam à rege mirum immodum colendam, & immanitatem reiiciendam, & ab ea superandam, sceptrum regum habebant insignitum in summitate capite ciconiæ, per quam intelligebant pietatem, & in imo pede hippotami, per quem acerbiter & crudelitatem significabāt. Quoddam huiusmodi sceptrum fuisse Romæ sculptum in tabula ænea antiqua asserit in Hieroglyphicis Pierius Valerianus. Sed quorsum quærimus symbola & obscura Hieroglyphica, cum apertè dicat in Prouerbij diuina scriptura capite .20. Misericordia & veritas custodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius. Et capite vndecimo: Clementia præparat vitam? De iusto rege ait Esaias capite. 16. Præparabitur in misericordia solum, & sedebit super eo. Vbi misericordia refertur ad regem: etiamsi possit ad Deum referri, vt sit sensus. Ob Dei misericordiã præparabitur & stabilietur regnum Dauidis. Iusti qui misericordiam sibi ante oculos ponunt cū iustitia coniunctã, non ferunt iniusta decreta: sed impij, quibus Esaias capite decimo his verbis perpetuã perniciem minatur: Væ illis, qui condunt leges iniquas. Infelices illi sunt, qui iracundia inflammati promulgant leges asperas, sanguine humano scriptas, & sententias ferunt crudelitate plenas, cuiusmodi fuit hæc Nabuchodonoris, vt ait hoc loco Daniel.

¶ Querebaturque Daniel, & socij eius, vt perirent. Nimirum Ananias, Azarias, & Misael: Omnes enim hi in numero sapientium habebantur. Tanta erat perturbatio in aula regia, tam saua in ciuitate, &

tam repentina tempestas, vt omnes qui sapientes habebantur, ad cædem sine culpa vlla quærentur. Vt accidit aliquando, vt cælo maximè tranquillo saua subito & inexpectata oriatur procella: sic in rebus mirum in modum secundis, & ad voluntatem fluentibus grauissima interdum & inopinata incidit rerum perturbatio.

¶ Tunc Daniel requisit de lege ac sententia. Hoc est de decreto interficiendi omnes sapientes. Cum enim non adesset cum alijs sapientibus, quando rex de eorum cæde tulit sententiam, voluit totam causam intelligere. Quare interrogauit Arioch principem carnificum, qui à rege iussus ingressus fuerat ad occidendos sapientes: qua in re eam ob causam fortasse non multam adhibebat diligentiam & festinationem, quia inuitus exequabatur regis præceptum, cuius insanam aspiciebat immanitatem. Sed quæres: quare Daniel & socij eius non fuerint ingressi ad regem cum alijs sapientibus, & lata sententia iubebatur cum cæteris ad exitium vocari. Existimo fuisse totum hoc Chaldæorum inuidia cõflatum. Audientes enim omnes sapientes à rege vocari, eisque præmia proponi, si somnium interpretarentur, timuerunt, ne Daniel, cuius sapientiam videbant, eos superaret, essetque ei palma in interpretatione somnij reseruata. Et postea ob inuidiam fuit in foueam leonum coniectus. Aspice illorum hominum malevolentiam, & inuidiæ vim. Ac illum, quem ad præmium non vocarunt, ad mortem iniustam vocari volebant. Est inter mortales labes hæc & macula virtuti, sapientiæ, prosperitati inuidere, & benefactorum florem infringere. Est enim inuidia egritudo & dolor ex alicrum re-

COMMENT. IN DANI.

bus secundis animum crucians & tráfigens. Quemadmodum lignum intra se gignit tineam, quæ illud lædit & corrumpit: sic maleuolus in animo suo inuidiam alit, quæ illum conficit, & exedit. Dum vir clarus multis laudibus admirandus ob egregias virtutes & rerum gestarum gloriam, & insignia eruditionis monumenta in hominum cœtu celebratur, im probus inuidia motus ardet, & tabescit, & ad scelera nefaria incitatur. Nihil est, quod vehementius concitet ad impia facinora committenda, quàm inuidia. Ea exagitatus diabolus vt capite tertio Genesis memoriæ proditum est, aggressus est Heuam in horto amœnissimo, eique persuasit, vt prohibitum fructum comederet, funestum illum quidem, atque eorum nostrarum principium & fontem, ad quem illa Adamum primum nostrum parentem inuitauit. Excitata tentationis tempestate obtemperauit statim eorum voluntas appetentiæ, corruit gratia, orta est mors, & admirabilia virtutum ornamenta ceciderunt. Id voluit diuina scriptura capite secundo libri Sapientiæ significare dicens: Inuidia diaboli introiuit mors in orbem terrarum. Inuidia exagitatus Cain fratri suo Abel innocentia in signi exitium crudelissimum parauit. Eum appellat iustum Christus apud Matthæum capite. 23. & diuus Ioannes capite tertio primæ suæ epistolæ opera eius appellat iusta. Et Iudas Thadæus in canonica sua: Væ illis, inquit, qui in via Cain abierunt. Filij Iacob fratrem suum Ioseph virtute præditum, atque diuinis muneribus cumulatum, inuidia ducti vendiderunt: qui ob honestatem qua erat munitus, fuit in Aegypto in carcerem coniectus. In his calamitatibus versatus, cum esset muni-

tus magnitudine animi, contemptione voluptatum, tolerantia rerum humanarum, virtutibus denique omnibus vt moenibus septus, nunquam fuit expugnatus, nec à gradu firmitudinis deiectus. De illo ait psalmo. 104. diuinus citharædus: Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransit animam eius. Ac si dicat: Fuerunt pedes eius vincti catenis ferreis, quorum dolor vsque ad animum eius penetrauit. Vel ferrum hoc est catena ferrea pertransit animam eius, hoc est ipsum Ioseph: solet enim lingua Hebræa animam accipere pro animante. Et in libro Sapientiæ de illo scriptum legimus: Hæc nimirum sapientia venditum iustum non dereliquit, sed à peccatoribus liberauit eum: descendit que cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit illum. Cum David diuino auxilio fretus superbum Goliath in singulari certamine occidisset, & de eo honorificè triumpharet, tanta inuidia incensus est rex Saul, vt de eius cede, qui pro ipsius vita se morti obiecisset, cogitaret: præsertim cum mulieres Hierosolymitanas vidisset ob eius triumphum lætitia exultantes, eumque in gloria militari sibi ipsi præferentes. Videntes scribæ & pharisæi & principes sacerdotum magnificum Christi introitum in ciuitatem sanctam, audientesque pueros eius gloriam concinentes, clamantes: Osiana filio Davidis, non potuerunt eius gloriam æquo animo tolerare. Aspicientes illustria eius miracula diuinitatem ipsius testificantia, tanto ardebant odio, tanta inflammabantur inuidia, vt eum eam ob causam decernerent interficere, ob quam summa obseruantia eum colere deberet. Et colligentes concilium dicebant: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit?

Similitudo.

Genes. 3

Sap. 2.

Matt 23
1. Ioã. 3.

Iud. 1.

Gene. 37
Gene. 39

Psa. 104

Sap. 10.

1. Re. 17.

2. Re. 18.

Matt. 21

Luc. 19.

Ioan. 11.

cit?

cit? Ideo euangelista hæc verba literis
 Mar. 15. mandauit: Sciebat Pilatus, quòd per in-
 uidiã tradidissent eum. Quantò vir-
 tus alicuius est illustrior, tantò in illum
 Simile. vehementiore flamma ardet inuidia. Vt
 fulmen altiora petit fastigia, quæ fe-
 riat: sic inuidia sublimiorem gloriam
 infectatur, vt eam deiciat. Hac con-
 citati improbi homines sanctos Chri-
 sti apostolos & martyres fide, religio-
 ne, omnique virtutum genere excel-
 lentes varijs supplicijs affecerunt. Hæc apo-
 stolorum imitatores Athanasium, Chry-
 sostomum, Hilarium, & multos alios
 omni sapientia & nobilitate præstantes
 eiecit in exilium. Magnorum virorum
 virtutem imitatione dignam, non inui-
 dia, inuidi homines odio prosequen-
 tur. Nec solùm post euangelium, sed e-
 tiam vigente vetere lege. Vnde aposto-
 lus capite vndecimo epistolæ ad Hebræos:
 Hebr. 11. Alij, inquit, ludibria & verbera exper-
 ti, insuper & vincula & carceres, lapi-
 dati sunt, secti sunt, tentati sunt, in
 occisione gladij mortui sunt. Circue-
 runt in melotis in pellibus caprinis, e-
 gentes, angustiati, afflicti, quibus dignus
 non erat mundus. Hæc ille. At viri illi
 calamitatibus illis affecti nec ærumnosi
 erant, nec infelices. Nam non magnitu-
 do animi eorum torquebatur, non fides,
 non religio, non constantia: non denique
 animi ipsi cruciabantur, qui benefacto-
 rum rerumque præclare gestarum præ-
 sidio muniti, cum corpora expugnaren-
 tur, expugnari profectò ipsi nunquam
 potuerunt. Iactas ab impijs nefarias in
 seipsos iniurias intelligebant, peruenisse
 ad seipsos nunquam putarunt. Si vo-
 luerimus ad monumenta vetustatis res-
 picere, & humanarum historiarum re-

petere memoriam, videbimus eiectos
 fuisse in exilium ex Romanis Scipionem
 Africanum, Marcum Tullium, An-
 neum Senecam Cordubensem, quorum
 primus fuit decus rei militaris, alter e-
 loquentiæ, tertius philosophiæ. Athe-
 nienses expulerunt patria Themistoclem
 & Aristidem duo lumina Græciæ. Lace-
 dæmones Demarathum & Licurgum,
 alterum strenuum ducem, alterum in-
 signem legislatorem. Ex Sicilia fuerunt
 relegati Philistius historicus, & Dion
 Siracusanus philosophus, magni no-
 minis authores. Lege Plutarchum, Ti-
 tum Liuium, Suetonium Tranquillum,
 Dionem Cassium, Aelium Spartianum,
 Iulium Capitolinum, Trebelium Pol-
 lionem, Flauium Syracusanum, Poly-
 bium, Appianum Alexandrinum, & a-
 lios historicos, & inuenies infinitos vi-
 ros de republica benemeritos, honestate,
 eruditione, & rerum gestarum gloria præ-
 stantes, fuisse à suis ciuibus contumelijs
 incredibilibus affectos, & patria pulsos.
 Dies me deficeret, si eos omnes vellem
 numerare, qui ob rectè facta fuerunt per
 improborum inuidiam intolerandis ca-
 lamitatibus oppressi. Legimus hoc in li-
 bris, & aspiciamus illud oculis nostris mo-
 rorem audentibus, qui quæ alij audiunt,
 ipsi intueri coguntur. Est sine dubita-
 tione vitæ præstantis status multis inui-
 diæ telis expositus, & innumeris ali-
 quando ærumnis afflictus. Hoc intel-
 ligebant veteres Romani, qui victores
 in triumphis gestabant monile quod-
 dam, cordis habens effigiem, in quo re-
 media includebant, quæ aduersus inuidiã
 valere putabant: vt ait in Hieroglyphi-
 cis Pierius Valerianus. Appellabatur bul-
 la monile illud inuentum à Pythagora,

E vt asserit

Plutarc.

Liuius.

Sueton.

Dion.

Cassi.

Spartia.

Capito.

Trebel.

Flauius.

Polybi.

Appian.

Pierius.

COMMENT. IN DANI.

Aufoni. vt afferit Aufonius. Magna profectò pe-
 stis est inuidia, quæ dum alijs damnum in-
 ferre conatur, possessorem suum interfici-
 cit, cum illum rebus aliorum secundis ta-
 bescere facit. Vt qui lippitudine & oculo-
 rum morbo laborant, lucem respuunt, te-
 nebris autem oblectantur: sic inuidi prof-
 peritatem aliorum nolunt intueri, eo-
 rum verò calamitatibus exultant. O in-
 faniam intolerandam: Quid potest in-
 sapiētius excogitari homine inuido? Alit
 amens in corde rabidos inuidiæ motus,
 qui eum dilaniant, similis Actæoni, qui à
 canibus quos alebat, fuit dilaceratus, vt vi-
 ri docti fictis fabulis memoriæ prodide-
 runt. Quæ de re poteris videre Fulgentiū
 in Mythologijs, & Apollonium libro. 4.
 Dum crocodilus in Nili littore somno so-
 pitus dormit, habet os apertum: cum au-
 tem sit animal vastum, ingreditur bestia
 quædam per os eius, vt Plinius testatur,
 quæ ipsius viscera consumit, & transfi-
 git. Ita dū homo odio torpescit, ingredi-
 tur in coreius inuidia, quæ illum lacerat,
 & corrodit. Ex quo eum maiore pœna di-
 gnus poteris iudicare, quàm crocodilū:
 nam hic damnū suum admittit dormiēs,
 ille verò vigilans. Nisi dicas, crocodilum
 esse somno corporis captum, inuidū verò
 sopore ignorantia sopitum. Sed non re-
 ctè potest dici dormiens, qui ad aliorum
 vigilat perniciē, & seipsum cruciat. Alia
 vitia possunt aliquam voluptatem secum
 ferre, inuidia nullam. Quare nullam ha-
 bet excusationem. In epistola ad Deme-
 triadem ait ita diuus Hieronymus. Oro
 te, quid inuido delectationis præstet inui-
 dia, quem secretis quibusdam conscien-
 tiæ vngulis liuor ipse discerpit, & alienā
 felicitatem tormentum facit? Magnus
 Basilius inuidum cum vipera compara-

uit, vt enim illa concipit prolem, quæ vt
 aiunt, sibi ventrem abrumpit, vt exeat:
 sic inuidus inuidiam gignit, quæ cor sibi
 corrodit, & exulcerat. Chrysofostomus vi-
 rum beneuolum cōfert cum columna re-
 ctā, inuidum verò cum obliqua ruinam
 minante. Nam quemadmodum colum-
 na recta pondere confirmatur, obliqua ve-
 rò eo vadit ad latus, & concidit: sic beni-
 gnus & pius homo aliorum benefactis ro-
 boratur, quibus inuidus tabescit, & ruinā
 parat in seipsum. Alanus in libro de plan-
 ctu naturæ his verbis inuidiam definit:
 Ea est erroneæ cæcitatibus abyssus, huma-
 næ mētis infernus, cōtentionis stimulus,
 corruptionis aculeus. Menander inuidū
 hostem sui ipsius vocat. Socrates inuidiā
 animi ferram appellat: alij venenum pe-
 stiferum multis nascens in locis. Nam vt
 Plutarchus ait, etsi possumus inuenire re-
 gionem, vbi non nascantur venena, non
 tamen regionem, quæ nō alat inuidiam.
 At nos detestemur illā: nā vt capite deci-
 mo septimo Prouerbiorum ait Salomon,
 qui ruina latatur alterius, non erit im-
 punitus. Et capite vigesimo tertio: Ne co-
 medas cum homine inuido, & ne deside-
 res cibos eius. Et diuus Paulus capite quin-
 to epistolæ ad Galatas: Non efficiamini,
 inquit, inanis gloriæ cupidi, inuicem pro-
 uocantes, inuicem inuidētes. Et diuus Pe-
 trus secundo capite prioris suæ canoni-
 cæ: Deponite omnem malitiam & inui-
 dias, & omnes detractiones, sicut modò
 geniti infantes. Execremur igitur hanc pe-
 stem, hanc hydram multorum capitum,
 hanc Lernam malorū. Et charitatem am-
 plexantes nulla vilabefactandam, demus
 operam, ne animum in quo est veræ nobi-
 litatis sedes & domicilium, inuidia &
 malevolentia deformemus.

¶ Tam

Similitu-
do.

Chryso.

Similitu-
do.

Alanus.

Menan.

Socrat.

Plutare.

Disim.

Prou. 17

Prou. 23

Gal. 5.

1. Petr. 2.

Pfal. 37

Gen. 16

Leui. 20

1. Reg. 2

Pfal. 50

Ion. 2.

Iob. 23.

Pfal. 9.

¶ *Tam crudelis sententia à facie regis esset egressa.* Hoc est, à præsentia eius. Accipi faciem pro præsentia indicat psalmographus, cum ait: Nō est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ. Hoc est, propter præsentiam iræ tuæ. Et statim: Non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorū. Et paulo post: Putruerūt, & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Cicatrices appellat pestilentes affectiones, quas cum sanatas esse putamus, ita sæpe corruptas inuenimus propter inscitiam nostram, vt peiore loco videamus esse nostram salutem, quam antea. Vel accipitur hoc Danielis loco facies pro ira. Interrogauit enim Daniel principem carnificum, cur tam immane decretum ab ira regis egressum esset. Accipi autem facie pro ira indicat scriptura multis in locis.

Gen. 16. Cum Agar affligeretur à Sarai, coniecit se in fugam: & interrogata ab angelo vnde veniret: A facie, inquit, Sarai domine meę ego fugio. Hoc est, ab ira eius.

Leui. 20. Eodem modo Leuitici vigesimo: Ego ponam faciem meam contra illum, ait dominus. Et capite. 21. libri primi Regum: Fugit in die illa Dauid à facie Saulis. Et psalmo. 50. Auerte faciem tuam à peccatis meis. Et Ionæ secundo: Surrexit Ionas, vt fugeret in Tharsis à facie domini. Vbi facies accipitur pro ira. Aut fortasse pro præsentia, & dominus pro propitiatorio in arca Dei: vt sit sensus: Surrexit Ionas, vt fugeret à terra sancta, vbi conspiciebatur propitiatorium in arca Dei. Vel à facie regis, hoc est ab eius animo: pro eo enim accipitur aliquando facies: vt apud Iob capite vigesimo tertio. Nec faciem meam operuit caligo: Hoc est, nec tenebræ cooperuerunt animum meum. Et psalmo

nono: Auferuntur iudicia tua à facie eius. Et paulo post: Auertit faciem suam, ne videat in finem. Impij enim tenebris circumfusi animum auertunt à luce propter mundi potentiam & voluptatē, quibus elati perpetuam sibi felicitatem pollicentur. Et Ieremias capite quinto: Indurauerūt, inquit, facies suas supra petram. Hoc est corda sua saxi duriora reddiderunt. Potest hoc Danielis loco sumi facies pro ore, vt sit sensus: Quare tā aspera & inhumana sententia exit ab ore regis? Ita accipitur primo capite Esther, vbi Macham dixit regi Assuero: Si tibi placet, egrediatur edictum à facie tua.

¶ *Daniel ingressus.* Subaudi ad regem Nabuchodonosorem, à quo petijt, vt daret sibi tempus ad solutionē somnij aperiendam. Fides Diuinæ misericordię tempus postulauit: non quod crederet, se ingenij acumine, mentisque perspicacitate somnium regis, eiusque interpretationē inuenturum, sed vt pias ac ardentes preces funderet ad Deum, cuius pietate nitentur. Omnem nanque spem, mentem & cogitationē in Deo figebat ac locabat.

¶ *Ad solutionem indicandā.* Ad somnium, eiusque interpretationem exponendum.

¶ *Ingressus est domum suam.* Vt scilicet totum negotium socijs suis indicaret, eosque ad preces ad dominum emittendas hortaretur, & vt ipse aptius Deū oraret, ardentiore preces in cœlum profunderet, altissimæ contemplationi quietius se dederet, & inanis gloriæ rumusculos effugeret. Ait enim dominus Iesus Christi in euangelio: Cum oraueris, intra in cubiculum tuū, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito. Cum nos viderimus periculis cinctos, & in arumnis versatos, statim est nobis ad obsecrationes confugiendum,

C O M M E N T . I N D A N I .

dum, quibus diuinum numen sceleribus nostris violatum placare conemur. Magna est precationum vis : ait enim dominus apud Ioannem capite sextodecimo: Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis . Et apud Matthæum septimo: Petite, & dabitur vobis: omnis enim qui petit, accipit, & qui quærit, inuenit, & pulsanti aperietur. Et capite. 21. Omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis. Et psalmo. 49. Inuoca me in die tribulationis, eruam te. Et psalmo. 80. In tribulatione inuoca sti me, & liberaui te. Et paulo post: Dilata os tuum, & implebo illud. Hoc est, pete, & dabo tibi. Cum Iacob ad exitum vitæ vocaretur, in hunc modum filium suum Iacob allocutus est, vt capite Genesis. 48. memorię proditum est, Do tibi partem vnã extra fratres tuos, quã tuli de manu Amorrhæi in gladio & arcu meo. Nusquam legimus nisi hoc loco hunc sanctum patriarcham bellum gessisse : fortasse quia arma quibus partem illam nimirum Sichimam abstulit de manu Amorrhæorum, fuerunt obtestationes & preces. Nam paraphrasis Chaldaica difficilius explanatrix locorum habet: Quam tuli de manu Amorrhæi oratione mea & de precatione mea. Arma fortissima quibus hostes & animæ & corporis superamus, sunt piæ & ardentes precationes. Quod ferum, qui gladij, quæ tela, quæ machine bellicæ possunt cum his armis comparari? Hæc non solum res creatas, sed ipsum creatorem quodammodo vincere videntur. Vtebatur Moses armis, obsecrans Deum, vt populo Israëlitico delicta condonaret: cui Deus dixit: Dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos. Nonne vides esse Deum quasi deuinctum preci-

bus Mosis? Explanans verba hæc Hieronymus in epistola ad Gaudentium: Quando, inquit, Deus dicit: Dimitte me, ostendit se teneri posse, ne faciat, quod minatus est. Dei potentiam serui preces impediabant. Hactenus ille. Eodem modo angelus qui iam cum Iacob luctabatur, de quo ait scriptura Genesis. 32. Ecce vir luctabatur cum eo vsq; mane, dixit ei: Dimitte me, iam enim ascendit aurora. Cui Iacob: Non dimittã, inquit, te, nisi benedixeris mihi. Qui benedixit ei. Et dixit Iacob: Vidi Deum facie ad faciem. Quæ lucta est hæc, quæ palestra cum Deo, nisi continua & vehemens deprecatio? Hæc ita Deum tenet, vt dicat ipse: Dimitte me, quia ascendit aurora. Illud velim tibi persuadeas, vim hanc obsecrationis de illa esse intelligendam, quam humiles & supplices homines emittunt. Loquens Iudith cum Deo aiebat: Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. Et diuinus psaltes: Respexit Deus in orationem humilium, & non spreuit preces eorum. Et Ecclesiasticus: Oratio humiliantis se nubes penetrabit, & donec propinquet, non quiescet: & non discedet, donec altissimus aspiciat. Illud psalmographi: Non spreuit, nec despexit deprecationem pauperis: potest verti. Non contempsit, nec aspernatus est preces humilis. Vocabulum enim Hebræum & pauperem significat, & humilem. Sed huiusmodi preces debent esse non solum ore prolata, sed ex intimo cordis deproptæ. Id intelligens diuinus ac regius vates aiebat: Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo. Et iterum: Clamaui in toto corde meo, exaudi me domine. Illorū preces qui se sceleribus contaminat, qui

Hieroni.

Gene 32

Iudit. 9.

Psal. 101

Eccle. 35

Psal. 21.

Psal. 118.

qui effrenati sibi que præfidentes nolunt in gyrum duci rationis, sed permanent in flagitijs obstinati, non vult dominus exaudire. Ipse enim ait apud Esaiam primo capite: Cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos a vobis. Hoc est cum preces fuderitis: solent enim Deum obsecrantes manus extollere ad cælum. Et statim veluti seipsum explicas: Et cum multiplicaueritis, inquit, orationem, non exaudiam: manus enim vestre sanguine plenæ sunt. Hoc est, quia opera vestra sunt scelere inquinata. Et Ieremias in populi flagitijs cõtaminati persona cum Deo loquens: Opposuisti, inquit, nubem, ne transeat oratio. Peccatum nostrum nubes est impediens obsecrationis effectum, cohibens ingressum eius in cælum. Aliquando etiam ideo non exaudimur, quia que nobis minimè cõueniunt, postulamus iuxta illud seruatoris nostri apud Matthæum. 20. Nescitis, quid petatis. Et illud Iacobi apostoli: Petitis, & non accipitis, eo quòd malè petatis. De iustis verò qui iusta, honesta, & vtilia petunt, ait Dauid psalmo trigesimo tertio. Clamauerunt iusti, & dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos. Sed dices. Quid? Nonne ipse Dauid iustus erat? Nonne petebat à Deo, vt eum à calamitatibus eriperet? Quis dubitat? Et tamè multis annis in illis versatus has lamentabiles voces ex magnitudine cruciatuum deproptas psalmo. 87 exprimebat. Super me confirmatus est furor tuus: & omnes fluctus tuos induxisti super me. Vbi per fluctus acerbos intelligit calamitates. Et videns se vndis & procellis rerum aduersarum penè obrutum, & à proprijs amicis derelictum aiebat: Longè fecisti notos meos

à me, posuerunt me abominationem sibi. Cernebat se in gemitu, luctu, & pijs querelis versatum, nullumq; suarum precum optatum effectum consecutum: quã ob causam nulla interposita consolatione dicebat: Vt quid domine repellis orationem meam? Auertis faciem tuam à me. Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea: exaltatus autem, humiliatus, & conturbatus. In me transferunt iræ tuæ, & terrores tui conturbauerunt me. His verbis exaggerabat pius ac moestus vir suarum calamitatum magnitudinem, quarum leuamen non intuebatur. Ad id peruenit ærumnarum, vt qui mala sibi vellent precari, dicerent: Si hoc fecero, incidam in calamitates Dauidis. Intuere animo insignem pietate & magnitudine animi virum, qui ob incredibiles afflictiones & aduersarum rerum angustias traducebatur in fabulam. Id voluit ipse significare psalmo. 101. cum dixit: Tota die exprobrabant mihi inimici mei, & insultantes mihi per me iurabant. Pro quo nostra editio vulgata, & rectè etiam habet: Et qui me laudabant, aduersum me iurabant. Vt conuratio in ipsum significetur. Iob singulari virtute præditus in tot incidit miseras, tot, tantisque fuit tormentorum ictibus vulneratus, vt plenus lamentis & querimonijs has flebiles voces ad dominum profunderet: Cur faciem tuam abscondis, & arbitraris me inimicum tuum? Contra folium quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam, & stipulam siccam persequeris. Multos alios viros præclaros vitam ad certam rationis normam dirigentes, & momenta officiorum ponderantes videmus calamitatibus pressos ad Deum pios &

vehementes clamores tollere, & ab eo haud quaquam exaudiri, quò ad suorum obsecrationum desideratum effectum obtinendum. Eos quorum continentiam, fortitudinem, ieiunia, suspiria, ardentis charitatis officia, studium diuinarum literarum, pias lachrymas, admirabilem virtutem, & singularem constantiam admiramur, aspiciamus abiectos aliquando, tenebris calamitatum circumfusos, & procellarum vndis exagitados: qui cum tempus in assiduis precibus pro sua aliorumque liberatione die ac nocte consumant: earum effectum nequaquam intuentur. Nonne hoc verum est? Verum quidem. At altè spectare si voles, intueberis, Deum illis aut largiri, quod petunt, aut aliud melius, illisque ad animi tranquillitatem vtilius, & ad gloriam sempiternam consequendam accommodatius. Si eis non aufert calamitates, impertit illis gratiam, firmitudinem, patientiam, rerum humanarum tolerantiam: quod est multo illustrius & præstantius. Quid significabat rubus ille, quem vidit Moses, qui ardebat, & non comburebatur, quia Deus erat in illo, nisi virum pietate & religione præstantem, qui flammis & spinis afflictionum expositus non comburitur, nec læditur, quia Deum habet adiutorem? Imò ipsis ærumnarum flammis, redditur multo clarior, illustrior, & constantior.

Exod. 2.

Exod. 1.

Filij Israël, vt capite primo Exodi scriptum legimus, quanto magis oppressi erant, tanto magis propagabantur: quia quò duriores sunt acerbitates virorum iustorum, eò eorum virtutes & plures & ampliores redduntur.

Eam ob causam non debent cadere animo, quanuis in afflictionibus constituti non videant liberationem. Expectent, Deum inuocent, eum vrgere precibus non intermittant, nec in summa desperatione desperent: sed diuina oblectentur consolatione: nam Deus eos eripiet, quemadmodum Ioseph, Dauidem & Iob eripuit, & ad veram dignitatem adducet. Id docebat idem Dauid psalmo trigesimo sexto ijs verbis: Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Sin autem id statim non videris, ne tibi adhibeas desperationem. Vide quid statim dicat idem diuinus psalter: Reuela domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet. Et educet quasi lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem. Ac si diceret: Com-menda & te, & omnia tua Deo, implo-ra misericordiam eius, confer in illum spem, cogitationemque tuam, pende totus ex illo, & ipse cum opus fuerit, tibi subueniet & opitulabitur, & non solum tibi gratiam tribuet, sed etiam apud homines claram illustremque reddet vitam tuam. Vnum sic habeto, obsecrationem iusti nunquam inanem esse, nam aut confestim impetrat, quod vult, aut postea tempore conuenientiore, aut assequitur aliud melius & præstabilius. Differt aliquando Deus, quod petimus, quoniam scit ita nobis conducere. Sed qui differt, non aufert. Et si aufert, ideo est, quia quid ægro vtilius sit, melius nouit medicus, quàm æger. Nos aliquando non audit Deus ad voluntatem, vt audiat ad salutem. Et vt verbis vtar diui Augustini: Oratio si casta est, cœlos penetrans vacua non redibit. Itaque piæ obsecrationis nunquam

Psal. 36.

Psal.

Psal.

Psal.

Psal.

August.

quam fructum amittimus: etiamsi quod
quærimus, non inueniamus. Id voluit
Pfal. 4. psalmo. 34. significare diuinus ac regius
vates ijs verbis: Oratio mea in sinum
meum conuertetur. Quemadmodum
quod perit, in ventum dicitur abire, ita
quod fructum affert, dicitur in sinum
conuerti.

Pfal. 36.

¶ *Vt quærerent misericordiam.* Vt pias pre-
ces ad Deum funderent, cuius misericor-
diam & fauorem implorarent. Daniel
socios suos in obsecratione sibi coniun-
xit, ne solus suo merito fidere videre-
tur: & quia id quod vnus non consequi-
tur, multi aliquando consequuntur.

¶ *A facie Dei cæli.* Hoc est, à fauore
Dei, qui habitat in cælo. Quære mise-
ricordiam à facie Dei est eius inquirere
& postulare fauorem, & gratiam, &
beneuolentiam. Nam faciem placidam
ostendere alicui est illum prosequi fauo-
re. Vnde psalmographus: Illustra, inquit,
Pfal. 30. faciem tuam super seruum tuum: sal-
uum me fac in misericordia tua. Ac si di-
cat: Ostende domine lucidam faciem
tuam seruo tuo, respice in illum placido
ac beneuolo vultu: serua me propter mi-

Pfal. 118. sericordiam tuam. Et alibi: Faciem tuam
illumina super seruum tuum. Hoc est,
intuere seruum tuum oculis latis ac ful-
gentibus, te illi exhibe propitium & be-

Pfal. 4. neuolum. Ita intelligendum puto ver-
ficulum illum: Signatum est super nos
lumen vultus tui domine, dedisti lati-
tiam in corde meo. Vt sit sensus: Vul-
tu tuo domine splendido nos aspexisti,
facie tua placida atque hilari nobis fa-
uorem ac gratiam ostendisti, & ani-
mum meum gaudio cumulasti. Lu-
men vultus appellat vultum lucidum
& alacrem, quo fauor significatur. Vn-

de Dei facies seu vultus pro diuina su-
mitur misericordia: vt capite decimo-
tertio libri Regum tertij: Deprecare
faciem domini Dei tui. Et paulo post:
Orauitque vir Dei faciem domini. Et
primo Paralipomenon capite sextode-
cimo: Quærite faciem eius semper.
Et psalmo sexagesimo octauo. Non auer-
tas faciem tuam à puero tuo. Et Zacha-
ria octauo: Eamus, & deprecemur fa-
ciem domini.

¶ *Super Sacramento hoc.* Hoc est super
hoc arcano: vt scilicet nobis aperiat
regis somnium, & eius interpretatio-
nem.

¶ *Et non perirent Daniel & socij eius.* Nā
ex eorum vita cæterorum Hebræorum
captiuorum vita pendeat.

¶ *Cum cæteris sapientibus.* Id est, vt non
occiderentur, quemadmodum cæteri sa-
pientes peribant. Vel vt Daniel & so-
cij eius, ac Babylonis sapientes non pe-
rissent. Hoc secundo modo interpre-
tatur hunc locum Hieronymus. Ex
quo Danielis charitatem poteris perspi-
cere, qui pro illis orabat, qui in eum in-
uidiam & calumniam exercebant. Il-
lud euangelij iam implebat: Diligite ini-
micos vestros, benefacite his, qui ode-
runt vos: & orate pro persequentibus &
calumniantibus vos.

¶ *Tunc Danielis mysterium per visionem
nocte reuelatum est.* Per mysterium in-
tellige arcanum illud à sapientibus abs-
conditum, quod Danieli per angelum
fuit patefactum. Aitenim Dionysius Areo-
pagita diuinus theologus, huiusmodi re-
uelationes solitas fuisse fieri per angelos.
Qualis autem fuerit hæc ostensio, nõ liquet
ex contextu. Diuus Hieronymus ait fuisse
se in somnio: quem sequitur Lyranus.

COMMENT. IN DANIEL.

Albert. At Albertus Magnus ait id fuisse in vigilia per apertam rei demonstrationem. Nobis satis est scire, fuisse ei arcanum illud indicatum, quod hinc appellatur mysterium. Quæstiones inutiles quantum valeo, euito. Ea quæ sunt obscura, abstrusa, explicata difficilia, appellantur mysteria. Unde quæ attinent ad generis humani liberationem per Christum Deum nostrum, cuiusmodi sunt eius à cœli fastigio descensus, humanæ naturæ assumptio, virtus crucis, & alia huiusmodi appellamus mysteria redemptionis humanæ. Imò corporum reditus ad vitam, euangelica prædicatione, & Christi doctrina mysteria dicuntur. Discipulis suis dixit Christus in euangelio: Vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum: illis non est. Et apostolus capite secundo epistolæ prioris ad Corinthios Christum appellat absconditum in mysterio, quia erat eius diuinitas in eius humanitate abscondita dicens: Loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est. Dei sapientia est filius eius ob mysterium incarnationis absconditus in natura humana: de quo dixit Esaias capite. 45. Verè tu es Deus absconditus. Seuerianus tamen in illo apostoli loco per mysterium intelligit prædicationem secundum Christum. In eadem epistola: Ecce, inquit apostolus, mysterium vobis dico: Omnes quidè resurgemus, sed non omnes immutabimur. Et capite sexto ad Ephesios vocat mysterium euangelij id, quod prædicabat. Hæc mysteria seculi sapientibus, qui opinionibus inflati in vanitatibus & erroribus versabantur, incognita, indicauit Deus viris pijs & humilibus, iuxta id quod ait Christus dominus capite vndecimo Matthæi: Confiteor tibi pater, domine cœli & terræ, quia

abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. His ostenduntur cœlestia mysteria, qui in Christo cogitationem suam figunt, ex eo pendet, & in eo conquiescunt. Id voluit diuina scriptura significare capite vigesimo octavo Genesis, vbi ait tunc Iacob vidisse scalam ab imo terræ ad cœli fastigium productam, cum dormiens haberet caput super petram. Quid per caput nisi mens? & quid per petram nisi Christus significatur? De eo ait capite decimo prioris ad Corinthios apostolus: Petra autem erat Christus. Constituamus mentem super Christum, conferamus in eum omnes nostras cogitationes, quiescamus in illo, humiliter de nobis sentiamus, & ita nobis arcana cœlestia pandentur. Sed opus est, vt ad preces fundendas cum Daniele nostro confugiamus.

¶ *Et benedixit Daniel Deum cœli.* Hoc est, laudauit Deum verum, eique gratias egit pro accepto beneficio. Deum cœli eum vocat ad differentiam idolorum, qui non in cœlo, sed in terra coluntur. Vel Deum cœli, vt subaudias creatorem. Vel Deum habitorem cœli. Quamquam Deus vbique sit, in cœlo tamen singulari quodammodo esse dicitur, iuxta id quod ipse ait apud Esaiam capite. 66. Cœlum sedes mea est. Loquens Moses cum Deo aiebat capite. 26. Deuteronomij: Respice de sanctuario tuo, & de excelso cœlorum habitaculo. Et Dauid psalmo secundo: Qui habitat in cœlis, irridebit eos, Hinc Deum qui habitat in cœlis, benedixit Daniel. Benedicere si referatur ad Deum, vt ipse homines benedicat, idè est quod amplificare, & diuitias, fœcunditatem, ac bona largiri: Vt Genesis primo: Masculum & fœminam creauit eos, benedixitque illis, &

illis, & ait: crescite, & multiplicamini. Et
 Gen. 12. Genesis duodecimo dixit Deus Abrahæ:
 Faciam te in gentem magnam, & benedi-
 cam tibi, & magnificabo nomen tuum.
 Gen. 26. Et Genesis. 26. Benedixit ei dominus, &
 locupletatus est. Et apostolus primo ad
 Ephes. 1. Ephesios: Benedixit nos in omni benedi-
 Psal. 32. ctione spiritali. Cùm apud Deum idem
 sit dicere quod facere: ipse enim dixit, &
 facta sunt: consequens est, vt idem sit a-
 pud illum benedicere & benefacere. Si au-
 tem benedicere referatur ad homines er-
 ga homines, idem est quod bene precari,
 bene optare, & implorare, vt res illis fau-
 ste feliciterque eueniant. Capite vigesi-
 mo quarto Genesis vbi nos habemus: Di-
 miserunt Rebeccam, & nutricem eius De-
 boram, seruumque Abraham, & comi-
 tes eius, imprecantes prospera sorori sue.
 Pro imprecantes prospera est in Hebreo
 benedicentes. Eodem modo accipitur ca-
 Gen. 27. pite. 27. vbi Isaac dixit Esau: Afer, vt co-
 medam, & benedicat tibi anima mea. Et
 benedixit Iacob, & postea Esau. Sed bene-
 dictio Iacob Deo ita disponente incepit
 à prosperitate cœli & terræ, benedictio
 autem Esau è contrario à prosperitate ter-
 ræ & cœli. Electi enim præferunt cœlũ
 terræ, improbi verò terram cœli. Mulier
 illa sancta amicta sole quam vidit Ioan-
 nes capite. 12. Apocalypsis, in capite habe-
 bat stellas, quibus cœlestia intelliguntur,
 sub pedibus autem lunam ob eius muta-
 tiones inconstantem, qua terrena signifi-
 cantur. Contrà verò qui se sceleribus con-
 taminant, stellas sub pedibus, lunam su-
 per caput imponunt. At benedictiones il-
 læ fuerunt rerum secundarum precatio-
 nes. Eodem modo Iosue. 22. Benedixit eis
 Iosue, & dimisit eos. Et Paulus Romano-
 rum duodecimo: Benedicite, inquit, per-

sequentibus vos. Si verò benedicere refe-
 ratur ad homines erga Deum, idem est
 quod laudare, gratias agere, hymnis &
 laudibus nomen eius celebrare: vt hym-
 no trium puerorum capiti tertio Danie Dani. 3.
 lis mandato: Benedicite omnia opera do-
 mini domino, laudate, & superexaltate
 eum in secula. Et psalmo. 33. Benedicam Psal. 33.
 dominum in omni tempore, semper laus
 eius in ore meo. Et psalmo. 102. Benedic Psal. 102
 anima mea domino, & noli obliuisci om-
 nes retributiones eius. Schemate linguæ
 Hebrææ retributiones appellabat Dauid
 beneficia, quæ Deus in illum contulerat,
 pro quibus ei gratias agebat, celebras hoc
 hymno suauissimo immensam eius er-
 ga ipsum clementiam. In hunc modum
 accipitur hoc Danielis loco, vbi voluit di-
 uinus noster vates gratum animum erga
 Deum ostendere, memorẽmque se acce-
 pti beneficij præbere. Quoniam Aegy- Exod. 1.
 tij fuerant in Ioseph ingrati, qui in eos Gen. 41.
 immortalia contulerat beneficia, voluit
 Deus, vt in mari Rubro perirent: & Exod. 14
 tumulus ille frigidus & inquietus qui eo-
 rum corpora contegebat, eorum etiam
 gloriam obrueret. Quemadmodum lu- Similitu-
 na accipit lumen à sole, & ipsa eum obs- do.
 curat, & eclipstat: sic ingratus eum, à quo
 beneficijs cumulatus fuit, odio prosequi-
 tur, eius nomini splendorem eripiens, &
 tenebras obfundens. Pestilentes sine dubi-
 tatione sunt homines ingrati: qui in eos,
 quos deberent laudibus celebrare, & rela-
 tis gratijs ingenti obseruantia colere, vè-
 tos excitant, inuidiamque conflant, eos
 maledictis vulnerantes, & odio prosequẽ-
 tes. Et quanuis eis nulla inferant detrimẽ-
 ta, nonne scelus est nefarium esse benefi-
 ciorum acceptorum penitus immemo-
 res? Vt sturni cateruatim volantes ten-
 dunt

COMMENT. IN DANI.

dunt in oliueta, vbi eorum fructu aluntur: sed finitis & consumptis oleis ipsi statim discedunt, & oliueta relinquunt, eorum obliti quorum pabulo fuerant sustentati: sic ingrati homines dum ope fauoreque aliquorum egent, eos visunt, & obseruant: & acceptis optatis muneribus, quorum memoria illis statim excidit ex animo, recedunt, eosque quos perpetua obseruantia deberent venerari, contemnunt, & aspernantur. Volens apostolus capite tertio posterioris ad Timotheum ostendere, fore, vt homines essent perditissimi, ait: Erunt ingrati, scelesti, sine affectione. Malum medicum, quod a nonnullis appellatur aurantia, a Lusitanis laranja, defertur honorifice ad mesam magnatis, vt eius succo nonnulli cibi condiantur: at extracto succo proijcitur in solum: Similimè multi cum succum habent, cum prosperè vitam degunt, magni aestimantur: at vbi carent succo, postquam in calamitates incidunt, etiam ab his in quos beneficia contulerant, deiiciuntur, & pro nihilo putantur. Vide ingratorum hominum impietate. Si erga homines sumus gratum animum ostensuri, quanto magis erga Deum? Qui Dei beneficiorum obliuiscitur, non solum ingratus, quod ipsum graue est, sed etiam impius appellatur. Id intuens animo apostolus capite quinto ad Ephesios: Gratias, inquit, agentes semper pro omnibus. Et tertio ad Colossenses: Grati estote. Et quinto prioris ad Thessalonicenses: In omnibus gratias agite. Id quod Daniele fecisse hoc eius loco videmus.

¶ Sit nomen domini benedictum. Hoc est honorifice prædicetur. Verba sunt ex psalmo. 110. desumpta.

¶ Quia sapientia & fortitudo eius sunt. Id

est, quia ipse est sapientiae & fortitudinis largitor: iuxta illud Prouerbiorum secundo: Dominus dat sapientiam, & ex ore eius prudentia & scientia. Vnde Ecclesiasticus primo: Omnis, inquit, sapientia à domino Deo est. Et iterum: Fons sapientiae verbum Dei in excelsis. Et Esdras capite quarto libri tertij: Abs te est domine sapientia & claritas. Et Iacobus apostolus primo capite canonicae suae: Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter: & non improperat: & dabitur ei. Sed parum valet sapientia, nisi fuerit cum fortitudine coniuncta. Quid tibi proderit sapientia, si quauis intelligas, quid factururus sis, quidque te agere oporteat, non habeas tamen fortitudinem ad illud faciendum? Ac quem admodum sapientia à Deo est, ita fortitudo. Ideo ait Iob capite duodecimo: Apud ipsum est sapientia & fortitudo. Hoc est, ipse est, qui sapientiam tribuit, & fortitudinem.

¶ Ipse mutat tempora & aetates. Diuersa diuersis temporibus fiunt iuxta Dei dispositionem. Qui hodie est abiectus & infamia notatus, cras consequetur admirabilem nominis amplitudinem & celebritatem. Contrà verò qui hodie est in honore constitutus, in quem sunt omnium oculi coniecti, cras conijcietur in carcerem, & in dedecore & ignominia versabitur ex alto illustris gloriae gradu præcipitatus. Qui heri affluebant diuitijs, hodie laborant egestate. Qui hodie seruus erat, cras regnum obtinebit. Qui modò erumnis opprimitur, postea gaudio perfundetur. Qui nunc rident, postea plorabunt: qui modò plorant, postea ridebunt. Qui laudibus celebrantur, in silentio iacebunt: qui iacent in silentio, laudibus celebrabunt.

Simil

Prou. 2.

Ecclesi. 1.

Ecclesi. 1.

3. Esd. 4.

Iaco. 1.

Gene

Theo

Eccle

Eccle

Sap. 2.

Iob. 1.

I. Co

1. Co

Similia. lebrabuntur. Sunt æstus maris, modò ple-
 ni, modò vacui: sunt lunæ, quæ nunc cre-
 scunt, nunc minuuntur. Quemadmodũ
 ostrea & conchilia cum luna crescunt, pa-
 riter & decrescunt: sic homines cum tem-
 porum mutatione modò augentur, mo-
 dò extenuantur. Sed non miremur, si quã-
 do aspexerimus, & reges regibus, & re-
 gna regnis succedere, quoniam mutabi-
 lia sunt hæc, & diuino numine & prou-
 dentia gubernantur. Scala enim Iacob
 quæ terram ac cœlum tangebatur, est vt
 Theod. Theodoretus ait, diuina prouidẽtia cœlũ
 & terrã cõiungens: omnia enim in cœlo
 & in terra Dei prouidẽtia reguntur. Ille
 qui omnia nouit, in cuius potestate sunt
 omnia, qui temperat rerum vices, scit,
 quid cuique tempori conueniat. Et vt
 Eccles. 3 ait Ecclesiastes: Omnia tempus habent,
 & suis spatijs transeunt omnia sub cœlo.
 Eccle. 18 Et Ecclesiasticus capite. 18. A mane vsque
 ad vesperam immutabitur tempus: Et li-
 ber Sapientiæ capite secundo: Vmbre trá-
 situs est tempus nostrum. Illud est aduer-
 tendum voluisse ijs verbis Daniele ostẽ-
 dere, somnium Nabuchodonosoris fuisse
 de regnorum mutatione & successione.
 Sap. 2. alludit enim ad statuam ex varijs metal-
 lis conflata, quæ subito ruit, & perijt.
 ¶ *Ipsæ reuelat profunda et abscondita.* Ipse
 docet & aperit excelsa, & difficilia, huma-
 num intellectum superantia. Vnde Iob
 Iob. 12. capite duodecimo: Reuelat profunda de
 tenebris, & producit in lucem vmbra
 mortis. Et apostolus capite secundo prio-
 ris ad Corinthios: Nobis autem reuela-
 uit Deus per spiritum suum. Potest qui-
 dem abscondita indicare, quia ea cogno-
 scit. Ideo sequitur: Et nouit in tenebris
 constituta. Hoc est, nihil eum latet etiam
 difficilimũ intellectu, & hominibus omni-

no occultum. Per occultum intellige te-
 nebras inscientiæ, vel locum caligino-
 sum tenebris offusum. Tãta ingenij hebe-
 tudine laborabant nonnulli, vt existima-
 rent Deum non videre ea, quæ tenebris
 occultabantur. His veluti respondens
 psalmographus ait: Forsitam tenebræ cõ-
 culcabunt me: subaudi, ita vt non videar
 à Deo? Profectò fallar, si hoc cogitauero:
 nam nox illuminatio mea, hoc est, quia
 nox vertetur in diem: & quæ nocte fiunt,
 apud Deum ita aperta sunt, ac si fierent
 meridie. P sal. 138

¶ *Et lux cum eo est.* Hoc est, ipse est fons
 lucis, omnia cognoscens, & quæ vult in-
 dicans, cui nihil est absconditum. Omnia
 videt tam occulta, quàm perspicua, tam
 præterita, quàm præsentia, quàm futura.
 Vbi est, lux est: nam vt verbis vtar aposto-
 li capite sexto in priore ad Timotheum: 1. Tim. 6
 Lucem inhabitat inaccessibilem. Ideo
 eam inaccessibilem appellat, quia Deum
 nemo potest comprehendere. Lux accipi-
 tur aliquando pro lætitia, vt capite deci-
 moseptimo Iob: Post tenebras spero lucẽ. Iob. 17.
 Hoc est, post luctum expecto gaudium.
 Aliquando pro splendore & exemplo re-
 ctè factorum: vt capite quinto euangelij
 authore Matthæo: Sic luceat lux vestra
 corã hominibus, vt videãt opera vestra
 bona, & glorificet patrẽ vestrũ, qui in cœ-
 lis est. Aliquãdo pro aurora: vt psal. 126. P sal. 126
 Vanum est vobis ante lucẽ surgere. Hoc
 est, Admoneo vos, qui victum summa
 cum solitudine comparatis, frustra sur-
 gere diluculo ad labores obeundos, nisi
 vobis Deus tulerit opem, nisi vos domi-
 nus adiuuerit. Aliquando accipitur pro
 Christo: vt apud Ioannem octauo: Ego Ioan. 8.
 sum lux mundi. De quo ait capite pri-
 mo ad Hebræos diuus Paulus: Qui cum
 Hebr. 1.

COMMENT. IN DANI.

fit splendor gloriae, & figura substantiae eius. Hoc est, qui cum sit splendor patris, & eiusdem cum eo naturae, eique aequalis. Voluit apostolus significare esse Christum lucem sempiternam à patre procedentem, ut Photius inquit. Ut enim splendor procedit à sole, ita filius à patre. Et ut nunquam fuit sol sine luce, ita nunquam pater sine filio. Vnde Cyrillus coeternitatem cum patre hoc loco per splendorem significari ait. Et quia splendor iuxta humanam rationem non dicit substantiam, ne illum paternae naturae expertem putares, adiecit: Et figura substantiae eius: ubi figura ut Gregorius ait Nyssenus, significat aequalitatem substantiae, quam substantiam idem apostolus formam Dei capite. 2. ad Philippenses vocavit. Est igitur Christus splendor paternae gloriae, & lux vera, quae ut Ioannes capite primo ait, illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Aliquando accipitur pro iustis, ut apud Matthaeum quinto: Vos estis lux mundi. Aliquando pro vera doctrina: ut apud Ecclesiasticum. 24. Qui mittit disciplinam sicut lucem. Aliquando pro vita: ut apud Ioannem. 12. Ambulate, dum lucem habetis: Hoc est, date operam virtuti, dum viuitis. Metaphora est à viatoribus sumpta, quibus opus est ambulare, dum dies est, priusquam veniat noctis caligo. Aliquando pro prosperitate: ut Prouerbiorum. 12. Lux iustorum lætificat, lucerna impiorum extinguetur. Ac si dicat: Prosperitas virorum virtute præditorum secum affert oblectationem, prosperitas autem sceleratorum mœrorem. Vel accipitur loco illo lux pro sapientia, extinctio autem lucernae pro stultitia. Vbi Salomon sapientes appellat iustos, stultos autem impios: omnes enim

viri virtutibus septi sunt sapientes, omnes verò maleficijs polluti ignorantes. Aliquando accipitur lux pro beatitudine: ut apud Esaiam. 60. Erit tibi dominus lux semper lucem sempiternam. Aliquando pro claritate & manifestatione: ut apud Iob tertio: Abscondita produxit in lucem. Et apud Ioannem tertio: Omnis qui male agit, odit lucem. Et in hanc ultimam significationem accipitur hoc Danielis loco: ut sit sensus: In Deo, qui omnia scit, est lux, & arcanorum apertio & reueratio. Sed dices: Si Deus est lux, si lux est cum illo, si inhabitat lucem, quare eum diuinus ac regius vates describit caligine circumfusum? Ita enim ait psalmo. 17. Posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius: tenebrosa aqua in nubibus aeris. At si diligenter perspexeris, nullam in his locis inuenies discrepantiam. Per tabernaculum Dei hoc loco intelligitur lux, in qua Deus habitat, ita Theodoretus & Theodorus Antiochenus illud interpretantur. Sed huic tabernaculo, huic luci ideo Deus dicitur tenebras circumfundere, quia vult significare, nullam mentis aciem esse tam perspicacem, tanto acumine perpolitam, quae possit ipsum Deum penitus intueri, & comprehendere. Hinc effectum est, ut cum sermone conferret cum Mose legem laturus populo suo, totus mons Orebus esset nube densissima obductus. Et cum Salomon templum suum celebraret, fuit illud nebula impletum, ut literae diuinae libro tertio Regum memorie prodiderunt. Ipse tamen Deus lux est: imò ut pulchre obseruauit Basilius, prima vox Dei lucis naturam creauit. In mundi principio dixit Deus: Fiat lux, & facta est lux: & vidit Deus lucem, quod esset bona. Lege totam

Photius

Cyrrill.

Nyssen.

Philipp. 2.

Ioan. 1.

Matt. 5.

Ioan. 12.

Prou. 13.

Esai. 60.

Iob. 3.

Ioan. 3.

Psal. 17.

Theod.

Theod.

Exo. 16.

Esai. 4.

1. Cor.

3. Rsg. 8.

Basilius

Genesi

Similitudo.

Alber.

Eugub.

Genes.

Esai. 4.

1. Cor.

Matt.

Similitudo.

tam sacram scripturam, nullam Dei vo-
 cem inuenies priorem hac. Et præclare
 quidem. Vnde enim vox Dei qui est ipsa
 lux, debuit in scripturis incipere, nisi à lu-
 ce? Vnde debuit mundi ornatus exordiū
 sumere nisi à claritate? Quemadmodū
 si pulchra ac nitida tabula admirabili ar-
 tificio picta in spelunca quadam sit collo-
 cata, vbi nulla vnquam sit lux, imò sum-
 ma tenebrarum obductio, nihil utilitatis
 afferet, nihil iucunditatis: ita si mundi ma-
 china tanta creaturarum varietate depi-
 cta, tot pulcherrimarum rerum ornamē-
 tis decorata esset omni lumine penitus de-
 stituta, ac tetrastenebris operta, quid com-
 modi secum haberet? quid fructus? quid
 oblectationis? Philosophi nonnulli nimis
 subtiles hanc inter lucem & lumen diffe-
 rentiam constituerunt, vt lucem dicerent
 luminis matrem ac procreatricem, lumē
 vero id, quod ab ea dimanat: vt ait Alber-
 tus magnus, & post eum Augustinus
 Eugubinus in recognitione veteris testa-
 menti. At graues theologi, antiqui patres
 indifferenter his duabus vocibus vtuntur.
 Aliquando aiunt dixisse Deum: Fiat lux,
 aliquando: Fiat lumen. Et quoniam mun-
 dus ille incoepit à luce, æquum erat, vt al-
 ter mundus statim in principio luce deco-
 raretur. Est enim ecclesia mūdus nouus,
 de quo ait Christus apud Esaiam. 43. Ec-
 ce ego facio noua. Et diuus Paulus in po-
 steriore ad Corinthios. 5. Vetera transie-
 runt, ecce facta sunt omnia noua. Fuit au-
 tem lux noui mundi apostolorum cœtus:
 quibus dixit Christus apud Matthæum
 quinto: Vos estis lux mundi. Vt lux se ma-
 ximè communicat, se ab Oriente in Oc-
 casum subito diffundens: sic apostoli com-
 municationem sui vniuerso orbi terrarū
 breuiter præbuerunt: iuxta id, quod præ-

dixerat diuinus vates psalmo decimo octa Psa. 18.
 uo: In omnem terram exiuit sonus eorū,
 & in fines orbis terræ verba eorum: quod
 diuus Paulus in epistola ad Romanos de Rom 10
 apostolis interpretatur. Quod fuit tanta
 celeritate factum, tanta firmitudine, vt
 nulla ferè sit natio, ad quam eorum non
 accederet notitia. Et vt lux profundum Similia.
 penetrat terræ, in qua æra & lapides pre-
 tiosos gignit: sic illi in intima hominum
 corda penetrabant, vbi diuino fauore ad-
 iuti admirabiles virtutes imprimebant.
 Et vt illa elementa inter se repugnantia
 in vna mistione conciliat: ita illi varios
 hominum ritus, varias sectas & factiones
 inter se discrepantes abstulerunt, ad vnā
 fidem redegerunt, ad vnā rectè viuendi
 rationem reuocarunt. Nam qui erant di-
 uersis locis dispersi, fuerunt in vna eccle-
 sia congregati. Sunt quidem illi lux, sed
 per participationem, Deus verò est lux
 per se, lux sempiterna, lux lucis largitrix,
 lux quæ homines illustrat lumine gratiæ
 & sapientiæ, lux arcanorum ac myste-
 riorum indicatrix, quæ Danieli abstru-
 sum Dei consilium in regis somnio a-
 peruit, & demonstrauit.

¶ *Tibi Deus patrum nostrorum confiteor.*

In diuinis literis confiteri idem est sæpe
 quod gratias agere, & laudibus efferre: vt
 capite vndecimo Matthæi: Confiteor ti-
 bi pater domine cœli & terræ. Et psal-
 mo. 7. Confitebor domino secundum iu-
 stitiam eius. Vbi secundum accipitur pro
 propter: vt sit sensus: Ego periculis libera-
 tus immortales Deo gratias agam pro-
 pter ipsius iustitiam & bonitatem. Et ca-
 pite. 38. Esaiæ: Viuens viuens ipse confite-
 bitur tibi. Solent viri pij pro acceptis be-
 neficijs gratias agere Deo, eumque elo-
 gijs & monumentis celebrare. Quam ob
 causam

Isai. 60.

b. 3.

an. 3.

Isai. 17.

Alber.

Theod.
Theod.

Eugub.

Genes. 1

Exo. 16.

Esai. 43.

1. Cor. 5.

Rsg. 8.

Mat. 5.

Basilii

Similitu

do.

Genes. 1

Rom 10

Similia.

Mat. 11

Psal. 7.

Esai. 38.

COMMENT . IN DANI.

causam Deus in eos alia maiora confert beneficia. Vt ignis quanto aptiorem inuenit materiam, tanto altius flammam immittit, & illustriorem splendorem efficit: sic Deus de quo scriptum est Deuteronomij quarto: Deus noster ignis consumens est: quanto animum inuenit gratiorem, in cuius memoria tenatius insedit accepti muneris repetita recordatio, tanto ardentior flammam in eo accendit diuini amoris, & tanto clariorem efficit radio diuinæ gratiæ: atque tanto ampliora & illustriora in eo collocat beneficia. Meminit Daniel in hac gratiarum actione patrum suorum, nimirum Abraham, Isaac, Iacob, & aliorum virorum illustrium, à quibus originem ducebat, ne videretur sibi soli tribuere, quod à Deo impetrauerat: sed potius illorum insignium virorum meritis & iustitiæ: ac Dei veritati, qui eorum posterorum in illa Babylo-nica seruitute etiam miserebatur.

¶ *Quæ rogauius te.* Ego scilicet, & socij mei. Sociorum precibus quoque tribuit apertionem somnij, vt arrogantiã fugeret, quam penitus vitare cupiebat.

¶ *Quia sermonem regis aperuisti nobis.* Hoc est, negotium somnij regis. Vocabulum Chaldaicum Milath quo hîc vtitur Daniel, sermonem significat, & negotium, & rem. Nec mirum si Deus hæc Danieli reserauerit, cum dicat Amos capite tertio: Non faciet dominus verbum, nisi secretum suum reuelauerit ad seruos suos prophetas.

D *Post hæc Daniel ingressus ad Arioch, quæ constituerat rex, vt perderet sapientes Babylonis, sic ei locutus est. Sapientes Babylonis ne perdas. Introduc me in conspectum regis, & solutionem regi narrabo. Tunc Arioch festinus introduxit Danielem ad regem, & di-*

xit ei. Inueni hominem de filijs transmigratio-nis Iudæ, qui solutionem regi annuntiet. Respondit rex, & dixit Danieli, cuius nomen erat Baltassar: putas ne verè, potes mihi indicare somnium, quod vidi, & interpretatione eiu? Et respondens Daniel coram rege ait: My-sterium quod rex interrogat, sapientes, magi, & arioli, & aruspices nequeunt indicare regi. Sed est Deus in cælo reuelans mysteria, qui indicabit tibi rex Nabuchodonosor, quæ ventura sunt in nouissimis temporibus. Somnium & visiones tuæ in cubili tuo huiusmodi sunt. Tu rex cogitare cepisti in stratu tuo, quid esset futurum post te: & qui reuelat mysteria ostendit tibi, quæ ventura sunt. Mihi quoque non in sapientia, quæ est in me plusquam in cælis uiuentibus, sacramentum hoc reuelatum est: sed vt interpretatio regi manifesta fieret, & cogitationes mentis tuæ scires. Tu rex videbas, & ecce quasi statua una grandis, statua illa magna, & statua sublimis stabat contra te: & intuitus eius erat terribilis. Huius statuae caput ex auro optimo erat: pectus autem & brachia de argento: porro venter & femora ex ære: tibiæ autem ferreæ: pedum quædam pars erat ferrea, quædam autem fictilis. Videbas ita: donec abscissus est lapis de monte sine manibus: & percussit statuam in pedibus eius ferreis & fictilibus, & comminuit eos. Tunc contrita sunt pariter ferrum, testæ, æs, argentum, & aurum, & redacta quasi in sauillam æstiuæ aræ, quæ repta sunt vento: nullusque locus inuentus est eis. Lapis autem qui percussit statuam, factus est mōs magnus: & impleuit uniuersam terram. Hoc est somnium. Interpretationem quoque eius dicemus coram te rex.

¶ *Post hæc.* Postquam Deus ei aperuit arcanum: illæque ei gratias egit. Tertullianus Septimius in libro contra Psychicos ait Danielem postulasse triduum à rege, seque spatio illo cum suis socijs dedisse ieiunij,

Similitudo.

Deut. 4
Hebr. 12

A. 103. 3.

E

Matt.

E. 1. 5.

Tertul.

ieiunijs, & precibus, donec Deus illi misterium ostendit. Vnde effectum est, vt Deus laudibus efferretur, & ipse cum alijs in vita seruarentur.

¶ *Ingressus ad Arioch.* Cùm posset ingredi ad regem, obsecrauit tamen Arioch, vt ipsum introduceret. Volebat omnem arrogantiam, insolentiam, & ostentationem vitare. Erat hic Arioch princeps militiæ regis, cui commissa fuerat cura interficiendorum sapientium.

¶ *Sapientes Babylonis ne perdas.* Non solum & socios suos voluit eripere à morte, sed etiam Babylonis sapientes. Erga omnes utebatur omni officio ac potius pietate: vt illo ingente & inopinato beneficio Babylonios sibi deuinciret, & ad Deum verum mundi creatorem & conservatorem conuerteret. Quid illis poterat esse vtilius, quid præstantius, quàm contemptis idolis summum illum cœli moderatorem nutu omnia gubernatorem colere, illam sempiternam pulchritudine animo intueri, eaq; in cœlesti patria fruendi desiderio inflammari? Aspice eximiã Danielis charitatem, pro illorum vita precatur, quorum causa ille suam erat amissurus. Eius doctrinam iam sequebatur, qui venturus erat, & venit, vt homines qui in errorum tenebris versabatur, illustraret, eisq; viam muniret ad gloriam immortalem consequendam. Ille enim dixit capite quinto euangelij auctore Matthæo: Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui vos oderunt: orate pro persequentibus & calūniantibus vos. De eo vaticinatus fuerat Esaias capite. 53. Pro persecutoribus exorauit. Et patibulo suspensus vulneribus fauciatus, acerbissimis doloribus affectus has voces ad patrem pietate plenissimas emisit: Pater dimitte

illis, non enim sciunt, quid faciunt. Quas Lucas capite vigesimo tertio euangelij sui ^{Luc. 23.} mandauit.

¶ *Tunc Arioch festinus introduxit.* Existimabat hoc læto nuntio se esse regis gratiam aucupaturum. Credidit autem statim Danieli, quia eius honestatem, abstinentiam, moderationem & sapientiam fortasse expertus erat. Sed præcipua causa fuit Dei voluntas, qui negotium illud ordinabat.

¶ *Et dixit ei: inueni hominem.* Arioch militiæ princeps dixit regi se inuenisse virum inter captiuos Iudæos, qui ei interpretationem somnij exponeret. Hac in re fallerebat regem, & orationis vanitatem adhibebat, quòd diceret, se inuenisse Danielem. Non enim ipse eum inuenerat, imò Daniel se illi obtulerat. Quærebat quidẽ eum ad illum occidendum, non autem ad somnium indicandum. Sed hæc est aulicorum consuetudo, sibi ea tribuere, quibus vident principes delectari.

¶ *De filijs transmigrationis Iudæ.* Id est, de Hebræis, qui fuerunt in seruitutem Babylonicam coniecti. Fortasse ideo meminit Iudæ, quòd audisset de tribu illa fuisse multos diuinos vates, qui in Iudæa floruerunt, cum quibus Deus magna & abstrusa mysteria communicauit.

¶ *Respondit rex, et dixit Danieli.* Hoc est, alloquens rex Danielem dixit ei. Respondere hoc loco, & multis alijs apud Hebræos idem est quod loqui nemine interrogante. Capite tertio Iob vbi nos ^{Iob. 3.} habemus: Maledixit Iob diei suo, & locutus est: Pereat dies, in qua natus sum: habet litera Hebræa: Maledixit Iob diei suo, & respondens dixit: Pereat dies, &c. Hoc Hebraismo vtitur sæpe euangelista. Mat ^{Mat. 11.} thæus capite vndecimo: In illo, inquit tempo-

C O M M E N T . I N D A N I .

tempore respondens Iesus dixit: Confiteor tibi pater domine cœli & terræ. Nemo eum interrogabat: imò alij filebāt: & tamen ait euangelista, eum respondentē gratias Deo patri egisse. Aspicias loco illo idem esse respondere quod incipere loqui. Eodem modo Marcus capite quarto decimo: Ecce, inquit, homo quidam hydropicus erat ante illum: Et respondens Iesus dixit ad legis peritos & phariseos dicens: Si licet sabbato curare? Tu autem obiter aduerte. Nabuchodonosor videns non posse veritatem somnij in Babylo- nijs sapientibus inuenire, se ad Daniele- m diuinum vatem conuertit. Id quod Pha- raoni accidisse diuinæ literæ capite Gene- sis quadragesimo primo memoriæ pro- diderunt. A Egyptijs sapientibus repudia- tis accersit Ioseph, qui ei somnia ex- planauit. Nos cum videamus, quàm inu- tilis & infrugifera nobis sit ad gloriam immortalem adipiscendam huiusmodi scientia, quàm diuus Paulus in priore ad Corinthios, capite tertio vocat stulti- tiam apud Deum, reiecta illa profana cō- fugiamus ad diuinam: à puro fonte po- tius hauriamus, quàm turbidos riuos con- sectemur.

¶ *Sapientes, magi, arioli, & aruspices.* Aruspices sunt augures & coniectores. De alijs nominibus poteris videre, quæ in principio huius capitis obseruauimus. Huiusmodi sapientes illi erant, qui à Pharaone accersiti prodigia ad resisten- dum Mosi faciebant: vt ipse Moses ca- pite septimo Exodi monimentis consi- gnauit. Quorum duo præcipui Iannes, & Iambres vocabantur. De quibus in hunc modum ait capite tertio postero- ris ad Timotheum apostolus: Quem- admodum autem Iannes & Iambres re-

stiterunt Mosi, ita & hi resistunt verita- ti. Pro Iambres habent nonnulli codices Mambres. Hæc duo nomina non inue- niuntur in libro Exodi. Imò vt ait Ori- genes tractatione trigesima secunda, in Matthæum, nec in publicis scripturis: sed in quodam secreto libro, qui inscri- bitur Iannes & Mambres. Diuus Am- brosius in explanatione illius epistolæ ad Timotheum existimat fuisse testimoniū illud à libro quodam apocrypho deprom- ptum: quem Gelasius summus ponti- fex vt habetur in decretis distinctione quintadecima inter apocryphos nume- rauit. Numenius Apamæus Gentilis in tertio libro de Bono: Iannes, inquit, & Iambres Mosæo Iudæorū duci viro Deo coniunctissimo soli resistere posse à cun- ctis Aegyptijs iudicati sunt. Hæc Nu- menij Pythagorici verba sunt ab Euse- bio Cæsariensi in nonum euangelicæ præ- parationis librum relata. Chrysostomus ait eos fuisse Aegyptiorū magos, qui cer- tarunt cum Mosè, quorum nomina Pau- lus nouit vel ex traditione, vel reuela- tione Spiritus Sancti. Existimo equi- dem esse nomina hæc in libro aliquo scri- pta, qui fortasse erat apocryphus: sed fuisse à Deo diuo Paulo indicata. Fie- ri enim potest, vt historiā aliqua verif- ima sit in librum aliquem apocryphum relata.

¶ *Nequeunt indicare regi.* Non possunt tibi explanare. Hoc ait ad Dei potentiā, sapientiam, & bonitatem extollendam. Vbi deest remedium humanum, solet accurrere diuinum.

¶ *Sed est Deus in cælo reuelans mysteria.* Re- uocare contendit regem à cultu multo- rum deorum ad vnum solūm Deum, qui omnia scit: qui aperit, quæ vult. Ad il- lum

Mar. 14.

Gen. 41.

1. Cor. 3.

Exod. 7.

2. Tim. 3.

Origen.

Ambro.

Gelasi.

Numen.

Eusebi.

Chryso.

Simile

Luc. 10.

1. Cor. 3.

Galat.

Gen. 29.

Eccle. 1.

Esaï. 12.

Gen. 41.

Eccle. 1.

Iere. 1.

lum diuinus ac regius vates has voces effundit: Reuela oculos meos, & considera bo mirabilia de lege tua. Vt solem absq; eius lumine intueri nō possumus: sic nec cognitionem rerum diuinarum habere sine Dei luce. Ad cœlestia mysteria intelligenda opus est reuelatione. Nemo scit, inquit Christus apud Lucam. 10. quis sit pater, nisi filius, & cui filius voluerit reuelare. Loquens diuus Paulus capite. 2. prioris ad Corinthios de arcanis nostræ redemptionis: Nobis, inquit, reuelauit Deus. Et capite. 1. ad Galatas: Nec enim ego ab homine accepi euangelium, nec didici: sed per reuelationē Iesu Christi. Iacob amouit lapidem, quo puteus claudebatur, & aperuit puteum, vt biberent greges: & Christus redemptor noster quem ille adūbrabat, aperuit scripturam, vt aqua doctrinæ homines recrearentur. Accipi autem aquam pro sapientia docet Ecclesiasticus capite. 15. cū ait: Aqua sapientiæ salutaris potabit illum. Et Esaias. 12. Haurietis aquas in gaudio de fontibus salutaris. Eodem modo Ioseph in Aegypto aperuit horrea, vt homines pane aleret & nutriret: & Christus cuius ille imaginem gerebat, aperuit diuinas literas, vt nos pane doctrinæ sustentaret. Accipi autem panem pro diuina doctrina indicat ijs verbis Ecclesiasticus: Cibauit eum pane vitæ & intellectus. Et Ieremias capite vndecimo, cū inducit phariseos & scribas ita aduersum Christum loquentes: Mittamus lignum in panem eius. Hoc est, mittamus venenum in eius doctrinam. Dabant enim operam Iudæi illi, vt Christi doctrinam labefactarent & corrumperent, dicentes eam cum lege Dei non coherere: imò ab illa discrepare: quò redemptori nostro conflarent odiū,

eique necem machinarentur. Ideo eam deprauabant, quantum in ipsis erat: & cū esset salutaris atque diuina, eam pestilentem prophanamque prædicabant. Miscebant cum illa falsitates, quò ab illa homines auerterent. Lignum quod mittere conabantur in illam, erat taxus, cui inest lethale venenum. Hanc arborem ait Sestius appellari Græcè smilacem, esseque in Arcadia tam præsentis veneni, vt si quis sub ea dormiat, statim moriatur. Ex taxo fit taxicum quod alij toxicū vocant pestiferum venenum: eiusque lignum est venenatum: vnde per lignum hoc loco venenum significatur. At nihil profecerunt inuidia & maleuolentia sua. Christus enim in Iacob & Ioseph figuratus aperuit puteum & horrea, vt nos cœlesti pabulo reficeret. Id quidem est, quod ait Lucas capite vigesimo quarto eum aperuisse discipulis scripturas: qui dicebant: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas? Et paulo post ait stetisse eum in medio discipulorum, & aperuisse illis sensum, vt intelligerent scripturas. Ipse est, de quo ait Ioannes capite tertio Apocalypsis: Qui habet clauem David, qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. Hanc clauem dedit pater filio, qua tenus ille homo est: de qua dixerat apud Esaiam vigesimo secundo. Dabo clauem David super humerum eius: aperiet, & non erit, qui claudat: claudet, & non erit, qui aperiat. Clavis illa est potestas & authoritas aperiendi scripturas. Qua de re vide Irenæum libro quarto hæresum capite trigesimo septimo. Hac clauē aperiebat Christus librum, & signacula eius soluebat, hoc est difficul-

res diuinarum literarum enodabat. Sed non omnibus aperit scripturas, sed se ad id præparantibus & disponentibus. Impij Iudæi in pertinacia manentes vident Mosem velo coopertum, hoc est legem tectam, quam nullatenus intelligunt. Nam vt verbis vtar diui Pauli capite. 3. posterioris ad Corinthios: Ipsum velamen in lectione veteris testamēti manet non reuelatum. Habent legem in membranis, sed inuolutam, nam verus intellectus recessit ab illis. Id ait ijs verbis Apoc. 6. Ioannes capite sexto Apocalypsis: Et cœlum recessit sicut liber inuolutus. Per cœlum diuina scriptura intelligitur, quæ clausa vt liber inuolutus abiit à Iudæis quoad veram intelligentiam: vident enim quod foris apparet, mysteria autem intus inclusa minimè percipiunt. Nolunt enim se ad ea intelligenda præparare. Ita diuus Ambrosius locum illum explanat. Vt conchilia marina se aperiunt ad suscipiendum rorem cœlestem, ex quo fulgentes gemmas conficiunt, vt ait Aristoteles, & post illum Isidorus: aquam verò amaram euitant: sic nos debemus ad diuinam sapientiam, veramque doctrinam adipiscendam animos aperire, ex qua clarissimas eruditionis margaritas concipiamus: mundi verò scientiam quam apostolus in priore ad Corinthios stultitiam vocat, quæ cum turbida ac amara aqua comparatur, contemnamus, & ad diuinum numen, ad cœlestem sapientiam tota mente aspiremus.

¶ *In nouissimis diebus.* Hoc est, in vltima mudi ætate, quæ ab aduētū Christi vsque ad mundi finem continetur. Tempus Messiaë in diuinis literis nouissimum appellatur. Cùm Iacob ad exitum vitæ vocaretur, accersit filios suos, quos

ita allocutus est: Congregamini, vt annunciem, quæ ventura sunt vobis in diebus nouissimis. Dies nouissimos vocauit tempus Messiaë, de quo ibi multa prædixit. Eodem modo Esaias vaticinans de primo Christi aduentu capite secundo: Erit, inquit, in nouissimis diebus præparatus mons domus domini in vertice montium. Et Michæas quarto: Erit in nouissimo dierum, &c. Hanc vltimam ætatem appellat Zacharias decimo tempus serotinum. Et Ioannes in prima canonica capite secundo: Filioli nouissima hora est. Et Paulus. 4. ad Galatas: Cùm venit plenitudo temporis, misit Deus filiū suum. Et capite. 10. prioris ad Corinthios: Nos sumus, in quos fines seculorum deueniunt. Et primo ad Hebræos: Nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio, quem fecit heredem vniuersorum, per quem fecit & secula. Fortasse intellexit Daniel hoc loco per tempora nouissima posteritatem, & tempora, quæ post Nabuchodonosorem ventura erant.

¶ *Visiones capitis tui in cubili tuo.* Hoc est visa mentis tuæ in lecto tuo. Caput accipitur pro magistratu: vt Hoseæ primo: Congregabuntur filij Iuda, & filij Israel pariter, & ponent sibi met caput vnum. Hoc est omnes Iudæi qui fuerint ad fidem conuersi tam ex tribu Iuda & Beniamin, quàm ex decem tribubus, recipient Christum in principem. Pro quo Septuaginta habent, principatum vnum. Capite. 15. libri. 1. Regum dixit Samuel Sauli: Nonne cùm paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israël factus es? Vbi caput pro rege accipitur. Sumitur aliquando pro acie, nā capite primo Iob vbi nos habemus: Chaldæi fecerunt tres turmas, in Hebraico est: Chaldæi fecerunt tria capita.

Exo. 34.

2. Cor. 3.

Apoc. 6.

Ambro. Similitudo.

Aristot. Isidor.

1. Cor. 3.

Gen. 49

Pfal.

Hebr.

Esa. 2.

Mich. 4.

Zach. 10.

Galat. 4.

1. Cor. 10.

Hiero.

Angu.

Hose. 1.

Orige.

Tertu.

Hilari.

Hanc.

Genes.

Ioan.

Iob. 1.

capita. Aliquando pro principio: vt psalmo trigefimonono. In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam. Hoc est in principio libri. Verba sunt filij Dei cum patre loquentis, vt ait capite decimo epistolæ ad Hebreos diuus Paulus. Iuducit regius ac diuinus vates Dei filium se Deo patri offerentem ad naturam humanam sumendam, vt se pro nobis in crucis ara hostiam deuoueret ac constitueret. Et quoniam hoc erat in literis diuinis prædictum, ait: In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam. Erat enim Dei patris voluntas, vt legis veteris sacrificia cessarent, & esset Christus nostrum sacrificium. At quis nam sit hic liber, in cuius capite & principio hoc est scriptum de Christo, veratur in controuersia: Hieronymus in libro quæstionum Hebraicarum per caput huius libri intelligit primum caput Genesis, vbi statim Moyses loquitur de Dei filio. Augustinus libro. i. de Genesi contra Manichæos, & libro primo de Genesi ad literam, & libro contra aduersarium legis & prophetarum, & in commentarijs in psalmum trigefimum nonum hunc locum de primo etiam capite Genesis interpretatur. In eadem sententia fuerunt Origenes in Genesim, Tertullianus contra Praxeam, Hilarius in expositione in psalmos. Hi patres in sententiam suam adduxerunt Hamerum Nouesianum, & alios, qui idem asseueranter affirmant. Cum enim dicat scriptura: In principio creauit Deus cælum & terram: per principium filium intelligunt, qui capite octauo apud Ioanem ait: Principium, qui loquor vobis. Ac si dicat: Ego qui vobiscum sermo-

nes confero, sum rerum omnium principium. Capite octauo Prouerbiorum loquitur in hunc modum Dei filius, qui ibi Dei sapientia vocatur. Dominus possedit me in initio viarum suarum. Pro quo rectè poteris vertere. Dominus possedit me initium viarum suarum. Quibus verbis Dei filius se principium illud vocat, de quo dicitur: In principio creauit Deus cælum & terram. Vbi particula in accipitur pro per, aut cum, quemadmodum alijs locis diuinarum literarum, vt ostendi verba illa paulo antea explanans: Rex in furore & ira magna. Alij per caput libri intelligunt principium libri psalmorum, hoc est primum psalmum ita incipientem: Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum. Intelligi psalmum hunc de Christo saluatore nostro asserunt Augustinus, Hieronymus, Arnobius, Remigius. Sequitur enim: Et erit tanquam lignum: pro quo paraphrasis Chaldaica habet arborem vitæ. Quem locum Hieronymus & Chrysostomus de Christo interpretatur. Ille enim est arbor vitæ: de quo ait in Prouerbijs Salomon capite tertio: Lignum vitæ est ihs, qui apprehenderint eum. Et Deus capite secundo Apocalypsis: Vincenti dabo edere de ligno vitæ. Esse autem Christum hoc lignum vitæ asserit Gregorius Nyssenus in libro de creatione hominis. Alij per hunc librum intelligunt prædestinationem: vt sit sensus. In capite libri æternæ prædestinationis de me tanquam de primogenito in multis fratribus, tanquã de præcipuo omnium electorum in primo ac nobilissimo loco scriptum est. De libro hoc ait capite duodecimo Daniel: Omnis qui fuerit inuentus scriptus in libro vitæ. Et apostolus capite quarto episto-

COMMENT. IN DANI.

Phili. 4. læ ad Philippenses: Quorum nomina
 sunt in libro vitæ. Et Ioannes capite vi-
 Apoc. 21 gesimo primo Apocalypsis: Non intra-
 bunt in ciuitatem æternam, nisi qui scri-
 pti sunt in libro vitæ agni. Et Christus
 Luc. 10. Deus noster apud Lucam decimo: Gau-
 dete, quia nomina vestra scripta sunt
 in cælis. At hæc nondum complent au-
 Genes. 1. res meas. Nam principium Genesis lo-
 Psal. 1. quitur de mundi creatione: primus psal-
 mus de hominis felicitate: liber vitæ
 est prædestinatio: in hoc autem psalmo
 trigesimo nono loquitur Christus de sa-
 crificio, & de seipso immolando. Qua-
 re congruentius videtur, vt per hunc li-
 Leuit. 1. brum intelligatur Leuiticus, qui est li-
 ber sacrificiorum, & per caput eius prin-
 cipium. Cùm enim Dei filius vnige-
 Psal. 39. na loqueretur in psalmo illo cum patre
 de se ipso in sacrificium offerendo, & li-
 ber Leuiticus agat de sacrificijs, de illo
 videtur illud intelligi: In capite libri
 Leuit. 1. scriptum est de me, vt facerem volun-
 tatem tuam. Nam primo capite Leui-
 tici agitur de vitulo pro mundi peccato
 immolando, per quem Christus signifi-
 Leuit. 16 cabatur. Vitulus ille, vt ex eodem libro
 constat capite sextodecimo, cremabatur
 extra castra: & Christus occisus est extra
 Hebr. 13. ciuitatem. Ad id alludit apostolus capite
 tertio decimo epistolæ ad Hebræos, cùm
 ait: Propter quod Iesus vt sanctificaret per
 suum sanguinem populum, extra castra
 passus est: exeamus nos ad eum impropere-
 rium eius portâtes. Hoc voluit Christus
 significare, cùm id quod futurum erat, de
 se ipso prædixit in euangelio: Eiecerunt
 Matt. 21 eum extra vineam, & occiderunt. Vbi
 Marc. 13 nomine vineæ intelligitur Hierosoly-
 Luc. 11. ma, extra quam eiectus fuit, & in mon-
 te Caluariæ occisus & immolatus. A-

lij per hunc librum intelligunt totam
 sacram scripturam, & per caput eius
 intelligunt eius epitomen & compen-
 dium, in quo capita & summæ rerum
 omnium præcipuarum continentur. Ita
 hunc locum explanat Theodoretus, & Theod.
 post eum Antonius Flaminus. Et est Flamin.
 admirabilis explanatio, ac omnium meo
 quidem iudicio præstantissima. Tota
 enim lex & diuinorum vatum oracu-
 la, tota denique sancta scriptura testa-
 tum reliquit in vetere testamento, fo-
 re vt vnigena Dei filius è cælo in ter-
 ram descenderet, ac hominum genus
 morte sua à morte liberaret. Huic ex-
 planationi fauent versiones Aquilæ, & Aquila.
 Symmachi, quæ habent: In inuolu- Symm.
 cro libri: vt sit sensus. Assumatur to-
 tum vetus testamentum, & redigatur
 in summam, iungantur omnia præci-
 pua, quæ in eo scripta sunt, & in vo-
 lumine seu inuolucro summam scri-
 bantur: totum hoc de Christo ventu-
 ro & immolando loquitur. Diuus Hie- Hieron.
 ronymus vertit ex Hebræo: In volumi- Luc 9
 ne libri scriptum est de me. Pagninus: Pagni.
 In libro libri. Paraphrasis Chaldaica:
 In volumine libri legis. Quæ omnia
 in idem recidunt. Septuaginta habent:
 εν κεφαλι' δι βιβλιου: Hoc est, in
 capite libri: vbi per caput volumen in-
 telligunt summarum. In Hebraico est:
 במגילת ספר Bimgilath Sepher. No-
 men Megilah deriuatur à verbo Ga-
 lat, quod significat inuoluere, quòd in
 eo multa, quæ alijs in locis dispersa e-
 rant, sint summam inuoluta. Af-
 picis igitur totum vetus instrumentum
 de Christo loqui. Id significauit idem
 Christus apud Ioannem capite quin- Ioan. 5
 to, cùm dixit: Scrutamini scripturas,
 quia

quia ipsæ sunt, quæ testimonium perhibent de me. Et apparens duobus discipulis euntibus in castellum Emaus, ut **Luc. 24.** Lucas ait capite. 24. dixit illis: Ostulti & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt prophetae. Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Et incipiens à Mose, & omnibus prophetis interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant. Id indicat Petrus apostolorum princeps capite tertio Actorum apostolorum, ita dicens: Deus autem qui prænuntiavit per os omnium prophetarum pati Christum suum, sic implevit. Et capite decimo: Huic omnes prophetae testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum. Hoc voluit Deus significare in transfiguratione, cum esset inter Mosem & Eliam de exitu eius loquentes, quem completurus erat Hierosolymæ. Hoc est de morte, quam erat passurus. Nam lex & prophetæ de Christo loquuntur: scopus enim totius scripturæ Christus est. Per Mosem intelligitur lex, per Eliam verò prophetia: hæc autem duo Christum habent in medio ad illum respicientia. Idem est esse Christum inter Mosem & Eliam, ac esse propiciatorium inter duos cherubinos, ut capite. 25. Exodi scriptum legimus. Per propiciatorium intelligitur Christus, quem ut ait diuus Paulus Romanorum tertio, proposuit Deus propiciatorem per fidem in sanguine ipsius. Et ut ait in prima epistola sua diuus Ioannes, ipse est propitiatio nostra. Per duos cherubinos lex & prophetia, quæ Christum intuentur, de quo loquuntur. Aspicias igitur librum illum de quo loquitur Christus psalmo trigesimo nono esse totum vetus te

stamentum, ubi ipsius Christi Dei nostri mysteria sunt æternis consignata monumentis. Vbi per caput intelligitur summa & compendium: & iuxta aliorum sententiã per caput principium significatur. Hoc autem Danielis loco accipitur caput pro mente, cogitatione, & imaginatione: quemadmodum psalmo vi- **Psal. 22.** gesimo secundo. Impinguasti in oleo caput meum. Vbi Didymus ait caput **Didym.** pro mente appellatum esse, oleum pro afflatu Spiritus Sancti. Ut enim oleum lucem nutrit, laborem leuat, faciem exhilarat: sic ille animi lumen fouet, mentem recreat, cor afficit voluptate: quam ob causam oleum lætitiæ vocatur: dicente diuino psalte psalmo. 44. **Psal. 44.** Vinxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ confortibus tuis.

¶ *Tu rex cogitare cœpisti.* Non solum somnium, sed quid ante illud cogitauerat, indicat, ut maiorem rei adhibeat certitudinem, ordinem seruet, & regi maiorem faciat admirabilitatem.

¶ *Non in sapientia quæ est in me, plusquam in cunctis viuentibus.* Id est, non quod sum alijs hominibus sapientior. Legendum erat: non in sapientia, quæ non est in me plusquam in cunctis viuentibus. Sed prima negatio cadit super totã hanc orationem habens vim duarum negationum. Quod est apud Hebræos frequens. Capite decimonono Leuitici: ubi nos ha- **Leuit. 19** bemus: Non peiurabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui: litera Hebraica non habet nisi vnã negationem, quæ tamen duarum habet vim: ita enim habet: Non iurabis in nomine meo mendaciter, & pollues nomen Dei tui. Eodem modo illud explanandum existimo, quod est capiti. 33. Deuteronomij manda- **Deut. 33**

COMMENT. IN DANI.

tum. Viuat Ruben, & non moriatur, & sit paruus in numero. Pro quo legendum erat: nec sit paruus in numero, nisi prima negatio totam comprehenderet orationem. Est enim horum verborum sensus: Viuat Ruben in hoc seculo, & non moriatur morte immatura, nec sit paruus in numero posterorum, sed propaget progeniem, & posteritatem suam.

¶ *Sacramentum hoc.* Idest arcanum hoc. Quasi dicat: Non humana scientia apertum est mysterium hoc: sed fuit mihi à Deo prolatum & ostensum, vt tu scires, quæ ventura sunt. Euitat arrogantiam & ostentationem: & regem afficit honore, propter quem facta fuit illa somnija pertio & reuelatio.

¶ *Tu rex videbas.* Nimirum visione imaginaria in somnio. Erat statua illa magna, quia regna quæ magna hominibus videntur, significabat. Erat intuitus eius terribilis propter regnorum bella & controuersas successiones, quæ non sine infinita hominum cæde & periculo efficiuntur.

¶ *Sine manibus.* Hoc est, sine industria humana. Et lapis hic ita omnia contriuit, vt redigerentur in fauillam, quæ rapitur à vento, cum repurgatur triticum in area.

¶ *Hoc est somnium.* Hoc est, quod somnasti. Rex prudenter omnia audi veritatem recognoscens.

F *Tu rex regum es: & Deus cæli regnum & fortitudinem & imperium, & gloriã dedit tibi: & omnia in quibus habitant filij hominũ, & bestia agri: Volucres quoque cæli dedit in manu tua. & sub ditione tua omnia constituit. Tu es ergo caput aureum. Et post te cõsurgit regnũ aliud minus te argenteũ. Et regnum*

tertium aliud areum, quod imperabit & niuerſa terra. Et regnũ quartũ erit velut ferreũ: quo modo ferrum cõminuit & domat omnia: sic cõminuet & conteret omnia hæc. Porrò quia vidisti pedum & digitorum partem testeam figuli, & partem ferream, regnum diuisum erit: quod tamen de plantario ferri oriatur, secundum quod vidisti ferrum mistum testa ex luto. Et digitos pedum ex parte ferreos, & ex parte fictiles: ex parte regnum erit solidũ, & ex parte contritum. Quod autem vidisti ferrum mistum testa ex luto: commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhibebunt sibi, sicuti ferrum misceri non potest testa. Indiebus autem regnorũ illorum suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur: & regnum eius alteri populo non tradetur: cõminuet autem & consumet niuerſa regna hæc: & ipsum stabit in æternum. Secundum quod vidisti: quod de monte abscessus est lapis sine manibus, & cõminuit testam, ferrum, & as, & argentum, & aurum, Deus magnus ostendit regi, quæ ventura sunt postea. Et verum est somnium, & si delis interpretatio eius.

¶ *Tu rex regum.* Vocat eum, quemadmodum illum alij vocabant. Vocabatur autem rex regum, quia multos reges debellauerat, & vicerat. Ita etiam appellatur apud Ezechielem capite. 26.

¶ *Deus cæli regnum, & fortitudinem, & imperium & gloriã dedit tibi.* Vult significare omnia Dei esse, & ab eo bona cuncta procedere, cuius numine & prouidentia omnia gubernantur. Ac illum esse, qui dat regna, & alia tam corporis quam animi bona. Id significabat scala quam vidit Iacob à cælo ad terram venientem, per cuius gradus à Deo bona omnia descendunt. Vnde Iacobus apostolus capite .i. canonicæ suæ: Omne datum optimũ, inquit, & omne

1. Esdr.

G

Psal. 17.

Ezec. 26

Esai. 13

Hieron

Gen. 28

Joel. 1.

Iacob. 1.

omne donum perfectum defursum est descendens à patre luminum. Id aliquo modo intelligebat Cyrus, qui vt Esdras capiti primo mandauit: Omnia, inquit, regna terræ dedit mihi Deus cœli.

¶ Et omnia. Subaudi loca, in quibus habitant homines, & feræ, & volucres, dedit tibi Deus: omnia sunt potestati ac ditioni tuæ subiecta. Nihil est, quod tibi non pareat; quod tibi peruium non sit. Vtitur Daniel ea orationis exornatione, quam rhetores Græci hyperbolem, Latini superlationem vocant. Vult significare esse Nabuchodonosorem admodum potentem: ideo hac vtitur figura ad eius potentiam exprimendam, & verbis amplificandam. Sed nec Nabuchodonosoris principatus, nec vllus alius ita vniuerso orbi præfuit, vt nullam prouinciam relinqueret indomitam. Testantur hoc aræ Alexandri Magni, columnæ Herculis, Cthesiphon Romani imperij ad Orientem limes. Vtitur Dauid hoc hyperbolico sermone, cum ait *Psal. 17.* psalmo decimosextimo terribiles extitisse motus, & desidente terra intimas ac profundas aquarum venas apparuisse, & reiecta fuisse fundamenta orbis terrarum. Eodem ferè modo Deus apud *Esai. 13.* Esaiam capite tertiodecimo: Coelum, inquit, turbabo, & conquassabitur terra propter indignationem domini exercituum. In quorum verborum explanatione diuus Hieronymus; Hæc est, inquit, superlatio, qua vehementissimam iram Dei vates sanctus exaggerat. In eundem modum Ioel ad amplificandam oratione hostium multitudinem & feritatem: Gens, inquit, ascendit super terram meam fortis, & innumerabilis: dentes eius vt dentes leonis,

& molares eius vt catuli leonis. Ita id existimo intelligi, quod capite sexto apud Matthæum Christus ait: Te autem *Matt. 6.* faciente eleemosynâ nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua.

¶ Tu es ergo caput aureum. Hoc est, caput aureum statuæ te designat, regnumque tuum significat. Vt aurum alijs metallis illustrius est: ita regnum Nabuchodonosoris fuit alijs præstantius. Fortasse ideo cum auro comparatur, quia victis inimicis magna pace & misericordia erga indigentes utebatur. Nam oleum misericordiam significat, aurum autem sumitur pro oleo vel ob colorem, vel ob puritatem. Vnde verba illa *Zach. 4.* Zachariæ capite quarto: Quid sunt duæ spicæ oliuarum, quæ sunt iuxta duo rostra aurea, in quibus sunt suffusoria ex auro? possunt ita verti: Quid sunt rami oliuarum, qui sunt iuxta duo rostra aurea, que effundunt ex se aurum. Hoc est, quid sibi volunt hi duo ramuli oliuarum, qui sunt inter duas ampullas aureas, quæ effundunt ex se oleum in candelabrum? Hoc candelabrum aureum omnia illuminans Christus est: duo rami oliuarum sunt Zorababel & Iosue filius Iosedech, de quibus illic Zacharias loquebatur: per quos intelligebatur sacerdotium & regnum: nam sacerdos & rex oleo ungebantur. Christus autem eos illustrat, quia regum & sacerdotum lumen à Christo est. Aspicias illo in loco effundere aurum in candelabrum idem esse quod oleum effundere. Accipitur etiam aurum pro aeris nitore & tranquillitate: vt capite *Iob 37.* Iob: Ab aquilone aurum venit. Pro quo quidam vertunt: Venit à Septentrione serenitas auro similis. Ventus enim aquilo dissipat nubes, & affert serenitatem & splendorem instar coloris auri. Igitur

propter misericordiam & placabilitatem in pace forsitam regnum Chaldaeorum per aurū significabatur. Vel propter diuitias, quibus affluēbat. Dicitur autem caput, quia alijs regnis dignitate excelebat & principatur: & quia inter quatuor regna hīc designata ipsum primum erat. Imò omnium regnorum primū fuit Babylonium, cuius clauum tenuit Nemroth, vt constat capite decimo Geneseos.

¶ Et post te consurget regnum aliud minus te argenteum. Hoc est regnum Medorum & Persarum, quod ideo designatur per duo brachia, quia duo quōdam regna fuerunt: quæ postea copulata in vnum redacta sunt, cuius rex fuit Cyrus, qui materno genere à Medis, paterno à Persis dicebatur. Et vt ait Theodoretus, per dexteram paternum genus, per sinistram maternum significatur.

¶ Regnum aliud tertium æreū. Sive æneū. Hoc fuit regnum Græcorum, præsertim tempore Alexandri Magni, quando non solum in re militari, sed etiam in eloquentia & philosophia magni nominis viri floruerunt. Signatum est autem ære propter Græcorum eloquentiam, quod latius ac longius sonuerit, quàm Babyloniorum & Persarum.

¶ Regnum quartum erit velut ferreum. Sive ferrum. Hoc fuit Romanorum imperium, quod instar ferri alia conterentis, cetera regna domuit, atque contriuit. Est autem signatū duabus tibijs propter imperij partitionem in Constantinopolitanum & Germanicum, siue Orientale & Occidentale. Vnde insigne imperiale est aquila duorum capitum. Quid enim auiū regina bicipite significatur, nisi duorum imperiorum diuisio? Itaque per quatuor partes præcipuas statuæ, quatuor

mundi regna siue imperia intelliguntur, nempe Babylonicum, Persicum, Græcū, Romanum. Ita Hieronymus, Theodoretus, & alij hunc locum explanant. Tametsi Paulus Orosius per hæc quatuor regna intelligit Babylonicum ad Orientē, Macedonicum ad Septentrionem, Punicum ad Meridiem, Romanum ad Occidentē.

¶ Porro quia vidisti pedum & digitorū partem testeam figuli. Per digitos intellige digitos pedum: qui pedes partem habebāt luteam, partem verò ferream: quædam pars erat ex ferro, quædam ex terra. Quo significabatur Romani imperij diuersitas: nam in principio fuit ferreum, hoc est fortissimum, postea verò luteum, hoc est fragile & debile. Hæc autem fragilitas orta est ex diuisione propter bella ciuilia, & intimas Romanorum discordias, & acerbis diuturnasq; contentiones, atq; crudelia exitiosaque dissidia. Cum enim ambitione ducti honores quærerent, alij alijs nefaria bella gerebant: & ita vim imperij labefactabant. Et quoniam diuisio hæc ex imperij dimanabat fortitudine, ait Daniel: Quod tamen de plantario ferri oriebatur: hoc est de planta pedis statuæ, quæ ferrea erat. Sensus est: Quæ diuisio Romanorum originem habebat à ferro plantæ pedis, per quod fortitudo & diuitiarum abundantia significabantur. Accipitur itaque plantarium pro planta pedis. Sed quia plantarium est locus, vbi arbores sunt insitæ teste Plinio libro decimo septimo, possunt hæc verba hunc habere sensum: Quæ diuisio oriebatur in loco, vbi plantata fuerat fortitudo: vt per hunc locum intelligatur Roma, quæ erat veluti pomarium quoddam insitum arboribus non pomorum, sed virium. Vel accipitur plantarium pro firmitate, vt significat-

Hieron.
Theod.

Orosius

Gen. 10.

Theod.

Theod.

Tranq.
Plutarc
Florus.

Plinius

gnificaret imperium diuidendum, quod tamen aliquid de firmitate ferri haberet. Regnū Romæ cœpit à fratricidio, deinde plerunque seditionibus laborauit, & diuisionibus: quæ hoc loco significantur. Sed meo quidem iudicio præcipuè hîc loquitur Daniel de discordia inter Iulium Cæsarem, & magnum Pompeium.

¶ Quod autem vidisti ferrum mistum testa ex luto, commiscebuntur. Hæc mistio fuit per contactum, ideo non fuit propria. Nō enim ferrum & lutum ita miscentur, vt ex illis duobus vnū formaliter fiat. Vult generaliter vna comprehensione significare Romanorum connubia, quibus genus suum propagabant, & amicitia coniungebantur. Sed non adhærebāt sibi per sincerum amorem & veram charitatem propter intestinas & domesticas discordias: quemadmodum ferrum non potest cum testa nisi superficialiter, vt ita dicā, commisceri. Præcipuè tamen significat matrimonium inter Pompeium & Iuliā filiam Iulij Cæsaris, quod conflatū fuit, vt inter hos duos principes amicitia conciliaret, quam conciliare non potuit. Lege Suetonium Tranquillum, Plutarchū, Lucium Florum, & alios historicos, vbi hæc poteris videre. Insuper intueberis Romanorum in omni ferè ætate dissidia. Ex quo effectum est, vt vrbs illa Roma à Romulo, vt aiunt, appellata, illustrissimum orbis terrarum monumentū, arx totius mūdi, domus fortitudinis, imperij, & dignitatis, terror vniuersi, triumphorum gloria, quæ alias vrbes expugnat, ab alijs expugnaretur. Sed modò nobilior est quàm olim propter fidem, & summi pontificis, Christi vicarij assistentiam & principatum. At si ad antiqua & magnifica ædificia respicias, videbis non

nulla deserta, alia partim diruta, partim penitus euerfa. Nec mirum, nam omnia hæc regna terreos habēt pedes in statua, & lutea fundamenta. Hic est seculi status, hæc est mundi conditio: nulla est in eo firmitas, nulla perpetuitas, nulla constantia. Intuere animo hanc statuam tam amplam & eximiam ex auro, argento, ære, & ferro conflatam, qua mūdi regna, nominis celebritas, diuitiæ & dignitates significatæ sunt, videbis eam fictilem in pedibus, fragilem & caducam, quæ ruit, fluxit, & euauit, & fuit in minutissimas fauillas redacta, quæ raptæ à vento amplius non apparuerunt. Id mentis oculis perspiciebat Salomon, cum diceret: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Huiusmodi sunt ea, ad quæ insipientes mortales desiderio flagrantes rapiuntur. Cum se tibi ante oculos obtulerint mundi opes & honores, & magnum quippiam ac gloriosum tibi visum fuerit harū rerum decus, caue ne decipiaris. Quæ in summo à pretiosa incipiunt materia, detrimentis cursum conficiunt, & tandem in vilissimam materiam finiuntur. Si huiusmodi res tibi ante oculos principium proposuerint, respice ad earum finem, videbis eas in luto finiri & terminari, incertasque esse, instabiles, & in casu sitas. Earum fundamentum lutum est caducum, & finis interitus. Quamquam in lætitia auri exordi videantur, in mœrorem tamen terræ desinunt, & in nihilum rediguntur. Sed id nolunt perpendere, qui eas concupiscunt, summis infinitæ cupiditatis stimulis concitati. Fluctus maris se in altum extollentes, sonitum horribilem edētes, longè latèque spumantes cum attingunt terram littoris, statim extenuantur & cōsumuntur. Eodem modo sublimes mundi

Ecclesi.

Similitudo.

COMMENT. IN DANI.

di status ac splendidi tituli qui in mari huius mundi multos rauco vanitatis sonitu terrebant, cum attingunt terram sepulchri, confestim desinunt esse, & finem faciunt: & eorum principum & magnatum potentia eodem sepulchro obruitur, quo corpus: eorumque nomē sensim obscuratur, & euanescit. Hæc enim vana potius simulachra sunt, quàm solidæ res. Non vidit Babylonius princeps mūdi regna & diuitias nisi in imagine: quia hæc non tam res, quàm imagines possunt re etè appellari. Statua erat id, quod vidit, non res solida: figura erat, non natura. Eam ob causam ait apostolus capite septimo prioris ad Corinthios: Præterit figura huius mundi. Non naturam ait præterire, quam philosophi substantiam vocant, sed figuram. Vt figura in pariete picta qualibet aquæ gutta deletur: sic mundi potentia qualibet mutatione amittitur. Ea ratione ductus diuinus vates eam psalmo. 72. imaginem vocat, cum ait: In ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges. Ac si dicat: Tu Deus qui in cœlesti ciuitate tua habitas, vanorum hominum imagines, vt pote opes & dignitates, & nominis claritatem & amplitudinem euertes & consumes. Ostendes ludibria esse, & nihil ea, quibus ipsi inflantur, cum nihil aliud sint, quam vanitas & umbra. Vt ædificium in imo solo extructum nec fulmine concutitur, nec hiatu absorbetur: sic abiectus vitæ status non est maximis ærumnis expositus. At res secundæ in fastigio dignitatis seculi collocatæ multis sunt obnoxia ruinis & calamitatibus. Imagines sunt fallaces quolibet periculo deletæ. Nec mireris si hæc audias imagines vocari, cum homo ipse imago quædam sit. De eo ait idem psal-

1. Cor. 7.

Similitudo.

Psal. 72.

Similitudo.

mographus psalmo. 38. In imagine pertransit homo, sed & frustra conturbatur. Ac si dicat: Cum homo vitam pertrāseat tanquam imago adumbrata, nihil habēs expressi, tanta tamen ducitur vanitate & amentia, vt nesciat pusillum illud, quod habet vitæ, in tranquillitate & quiete traducere: sed turbulentis ac effrenatis animi perturbationibus concitatur, ad illa aspirans, quæ mobilia sunt, fugacia, caduca, sine securitate, quæ nunquam perennia fuerunt: sed aut statim decidunt, aut obruuntur hominum interitu, aut obliuione posteritatis extinguuntur. Nihilominus ea ardentè optamus, non attendentes nobis ipsis perniciem machinari. Papiliones vermiculi aligeri quia lucernæ delectantur splendore, ad illam proximè accedunt in medio flammæ volitantes: ex quo efficitur, vt mortem sibi consciscant. Non ita morerentur, nisi ad lucem intus accederent, non accederent, nisi illa oblectarentur. Ita plerique mortales inani mundi gloria delectati eam ambitiosè quærunt, & amplectuntur: ex quo eorum conflatur exitium: nam falsi honoris specie decepti vnde eum consequi putāt, inde eorum dedecus dimanat, & pro breui gloria in perpetua ignominia voluntantur. Vidi, inquit diuinus citharæcedus, impium super exaltatum, & eleuatum sicut cedros Libani: & transiui, & ecce non erat: quæsiui eum, & non est inuentus locus eius. Viderat eos, qui scelere & malificio pascebantur, rerum secundarum positos. At reflante vento aspexit eos ex illustri & florente rerum statu in acerbas calamitates, illasque perpetuas præcipitatos, eorumque nomen æterna obliuione deletum. Mundi status est veluti lingua stateræ aurificis, quæ quolibet pondere moue-

Psal. 38.

Similitudo.

Psal. 36.

Similitudo.

Similitudo.

Iob. 20.

mouetur. Quid mobilius, quid incertius,
 quid inconstantius? Vt sydera errantia
 quæ deprimuntur in signo vno, extollun-
 tur in altero, & è contrario: ita qui hodie
 sunt abiecti nulla illustri laude celebrati,
 cras erunt magnis affecti honoribus, &
 in præclara dignitate constituti. Contra
 verò qui modò in ore hominum cū glo-
 ria & celebritate versantur, paulo post om-
 nibus honorum ornamentis spoliabun-
 tur. Conspiciamus rerum humanarum
 varietatem, imbecillitatem, & inconstan-
 tiam: eorūque casus & ærumnas, qui
 cum opibus affluerent, & lætitia gestirēt,
 in medio cursu ceciderunt, in memoriā
 reuocemus. O falsam spem, o variam vo-
 lucrēque mundi commutationem: O
 cæcam nostram cupiditatem: O amen-
 tiam deplorādam: quā cito nostra gau-
 dia in lachrymas conuertuntur: Illud est
 hoc loco aduertendum, non solum diui-
 num nostrum vatem vocasse mundi re-
 gna statuam aut imaginem, sed etiam af-
 firmasse eam in somnijs visam fuisse.
 Qui vident vitæ labores & ærumnas, vi-
 gillant: qui autem eius gloriam & poten-
 tiam, dormiunt. Somnium est seculi hu-
 ius gloria, & opum affluentia: & qui ad
 res illas ardentem aspirat, vt somnium e-
 uanescit. Ita enim capite. 20. Iob scriptū
 legimus: Velut somnium aduolans non
 inuenietur: transibit sicut visio nocturna.
 Ac si dicat: Euanescit omnis homo, qui
 diuitijs affluit, & rerum secundarum po-
 titur: transibit eius felicitas tanquam som-
 nium inane, atque instar visi nocturni fu-
 giet, & peribit. Et diuinus psalteres morta-
 lium vanitatem, humanæ prosperitatis
 incertitudinem, & lamentabilium casuū
 miserias animo perspicuus has ad domi-
 num voces effudit, Detecisti eos, dum al-

leuarentur. Quomodo facti sunt in deso-
 lationem: Subitò defecerunt: perierunt
 propter iniquitatem suam. Velut som-
 nium surgentium domine, &c. Et psal-
 mo. 89. Id quod nos habemus. Quæ pro
 nihilo habentur, eorum anni erunt: po-
 test verti ex Hebræo: Quæ pro nihilo
 habentur, ea somnium sunt. Pro quo di-
 uis Hieronymus transtulit: vt somnium
 erunt. Alij vertunt: Inundas eos, somniū
 sunt, Vt sit sensus: Immissa inundatione
 rapis eos domine subitò de vita, & veluti
 somnium perpetuē traduntur obliuioni:
 Non parcis hac in re Deus plebeijs, nec
 principibus. Ideo idem psalmographus
 Deum vocat terribilem, qui aufert spiri-
 tum principum: Vel vt potest verti ex
 Hebræo: Qui vindemiat vitam princi-
 pum. Et Ecclesiasticus capite. 34: Som-
 nia, inquit, extollunt imprudentes. Mun-
 di gaudia & fallaces diuitias quibus ho-
 mines inflantur, somnia vocauit. Et sta-
 tim addidit: Qui apprehendit vmbra-
 m, & persequitur ventos: sic qui attendit ad
 visa mendacia. Pestilentes voluptates &
 inanes diuitias appellauit visa mendacia.
 Non sat esse existimauit vocare illa men-
 dacia, sed visa, aperta, & manifesta men-
 dacia. Et confestim adiecit. Hoc secun-
 dum hoc visio somniorum. Quorū ver-
 borum hic est sensus. Hoc quod non est
 vera felicitas, etiā si id videatur esse: quod
 non est hoc, quod non est solida res, sed
 secundum hoc, hoc est, sed inane simula-
 chrum: profectò est somnium transiens.
 Plato inanem spem fugacis prosperitatis
 somnium appellabat vigilantis. Ipsa vita
 nostra somnium est. Quid fragilius illa,
 quid fugacius, quid inanius? Homerus
 libro sexto Iliadis homines comparat cū
 arborum folijs, quæ modò virescunt, mo-
 dò aref-

Psal. 72.

Psal. 89.

Hieron.

Psal. 75.

Ecccl. 34.

Plato.

Homer.

COMMENT. IN DANI.

dō arescunt: nunc pulchritudine decoran-
 tur, nunc à vento rapiuntur. Qua sentē-
 tia oblectabatur Pyrrho Academicus au-
 thore Laertio. Menander apud Plutar-
 chum in libello consolatorio ad Apollo-
 nium: Nullum, inquit, animal est, quod
 crebrius ac velocius modò surgat, modò
 cadat, quàm homo: nullum debilius &
 inconstantius. Euripides huius seculi feli-
 citatem vnum tantum diem durare di-
 xit. Qua in re fuit à Demetrio Phalereo
 omnium illius ætatis philosophorū poli-
 tissimo non immeritò reprehensus, quòd
 non integrum diem, sed temporis pun-
 ctum dicere debuisset. Pindarus hominē
 vocauit vmbre somnium. Aduerte, obse-
 cro. Non solūm somnium, sed somnium
 vmbre illum vocauit. AEschilus apud
 Stobæum vitam humanam cum vmbra
 fumi comparabat. Sophocles in Aiace ni-
 hil aliud ait esse hominem, quàm vm-
 bram & ventum. Hinc ortum est tritum
 illud vetustate prouerbium: Homo bulla.
 Est autem bulla tumor ille inanis appa-
 rens in aquis, qui eodem ferè instāti quo
 nascitur, euanescit. Sed quorsum cito phi-
 losophos, cum habeamus perspicua diui-
 narum literarum loca id ipsum asserētia.
 Iob. 14 Homo, inquit capite quartodecimo Iob
 natus de muliere breui viuens tempore,
 repletur multis miserijs: qui quasi flos e-
 greditur, & conteritur, & fugit velut vm-
 bra, & nunquam in eodem statu perma-
 net. Dauid psalmo. 28. Vniuersa, inquit,
 Psa. 101 vanitas omnishomo viuēs. El psalmo. 101
 Defecerunt sicut fumus dies mei. Et pau-
 lo post: Dies mei sicut vmbra declinaue-
 runt: & ego sicut fœnum arui. Et Iacobus
 Iaco. 4. apostolus capite quarto epistola sue: Que
 est vita vestra? Vapor ad modicum parēs,
 & deinceps exterminabitur. Est igitur vi-

ta nostra somnium, & mundi prosperi-
 tas somnium, & statua visa in somnijs,
 quæ in fragili luto finitur, per quam o-
 pes, diuitiæ, magistratus, & imperia si-
 gnificantur. De quibus diuinæ literæ ca-
 pite quinto Sapientia hæc verba moni-
 mentis consignarunt. Omnia illa transie-
 runt sicut vmbra, & tanquam nuntius
 præcurrens: & tanquam nauis, quæ per-
 transit fluctuantem aquam, cuius cum
 præterierit, non potest vestigium inueni-
 ri, nec semita carinæ illius in fluctibus.
 Cur igitur tam ardēter quærimus, quod
 tam parum durat? Præsertim cum nemo
 possit duobus dominis seruire, Deo &
 diuitijs: vt ipse Deus capite sexto apud
 Matthæum testatur. Ioseph in Aegypto
 elegit Deo æterno potius seruire, quàm
 impudicæ Aegyptiæ, & reliquit palliū,
 vt honestatem conseruaret. Elisæus reli-
 quit boues & aratra, vt sequeretur Eliā.
 Ipse Elias reliquit amictum, vt ascende-
 ret in cœlum. Nos relinquamus mundi
 opes mobiles & fluxas: ac illas quæramus,
 quæ animum amplificent, quibus illi qui
 Deū amore amplectuntur, sine dubitatio-
 ne cumulantur. Eos imitemur, qui diui-
 tias mundi pro nihilo putarunt, qui ani-
 mos è corporum contagione seuocarūt,
 & ad Christi imitationem contulerunt.
 Eos fugiamus qui ad eas toto animo as-
 pirant. Vt in argento viuo omnia natant
 præter aurum, quod in illud ingreditur:
 sic in corde auari nihil insidet nisi aurum
 & lucrum: nam virtutes, bonæ discipline,
 & cætera huiusmodi fluitant in summo,
 animum autem haud quaquam ingrediū-
 tur. Alij amore diuitiarum flagrant, vt il-
 lis intemperanter abutantur. Filius pro-
 digus apud Lucam capite quintodecimo
 dum afflueret diuitijs, recessit à patre, &
 à seipso:

Sap. 5.

Matt. 6.
Gen. 39

3. Re. 19.
4. Reg. 1

Similitudo.

Luc. 15.

Eiod.

Luc. 2.

à seipso: dum autem inopia laboraret, redijt ad illum, & ad se. Ita enim ait Lucas: In se reuersus dixit: Quanti mercenarij, &c. Qui ad se reuertitur, extra se vagabatur. Misit Deus Mosem ad Aegyptum, nec ei diuitias dedit, nec corporis voluptates: sed virgam, qua munitus ederet mirabilia. Amplectamur virgam illam, per quam crux Christi erat adumbrata: portemus crucem domini, & diuitias, delicias, voluptates, magistratus, potentiam, honores, & alia huiusmodi quæ eximia plerisque & præclara videntur, parua ducamus, eaque ratione stabili firmaque contemnamus, & lutum, inanem imaginem, & Babylonicam statuam caducam & intus vanam, & vmbra[m] atq; somnium existimemus.

In diebus autem regnorum illorum. Hoc est, decursis temporibus regnorum, de quibus facta fuit mentio, durante regno seu imperio Romano. Vel multo rectius per regna illa in plurali non quatuor illa, quorum meminit, sed solum Romanum intelligit imperium, quod omnia regna illa contineret. Tunc natus est Christus Deus noster imperij gubernaculum tenente Augusto Cæsare Octauiano. Tunc enim vt ait capite secundo euangelij diuus Lucas, exijt edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. Hanc existimo esse germanam huius loci explanationem. Ex qua habes validum aduersus Iudæos argumentum ad ostendendum venisse Christum. Quoniam veturus erat, vt constat ex hoc loco, quando regnum Babylonicum, & Persicum, & Græcum essent imperio Romano subiecta: quem admodum fuerunt tempore Augusti Octauiani. Nunc autem nullum horum regnorum imperio paret Romano. Nam Me-

di & Persæ subiecti sunt regi Sophio, Babylonij & Græci Turcarum principi: qui duo principes sunt imperij Romani hostes, & acerrimi aduersarij.

Regnum quod in æternum non dissipabitur. Hoc est regnum æternum. Intelligi hoc de regno Christi, non solum Christiani, sed etiam Iudæi fatentur. Hac in re solum differimus, quod nos Christum venisse profiteamur, illi non venisse, sed venturum esse existimant, adhibentes huic existimationi pestilentem contumaciam non à magnitudine animi inductam, qua carent, sed à perfidia & amentia, quibus abundant. Imitantur stulti homines hac in re Britanos, quos vulgus appellat Inglesios, qui regem suum Arturum ridiculè expectant, qui eos diuites, potentes, ac felices faciat. Qui rex iam venit, & multis abhinc annis excessit à vita: & tamè ab illis expectatur. De hoc Christi regno ait psalmo. 96. diuinus citharcedus: Do-

minus regnauit, exuliet terræ: latentur insulæ multæ. Tametsi loco illo regnare potest accipi pro vincere & præualere. *Et regnum eius alteri populo non tradetur.* Hoc est, nunquam ab hostibus penitus extinguetur. Id quidem est Christi regnum in ecclesia catholica, quod semper durabit vsque ad finem seculi: deinde in coelis perficietur. In ecclesia militante inchoatur, in triumphate verò euo sempiterno permanebit. Duplex est gubernatio regni Christi altera spiritualis, altera secularis. Christus per suos vicarios, per principes ac pontifices regnat in Christianis seculariter, vt ita dicam: in quorum animis regnat spiritualiter, in viris iustis per gratiam in via, & per gloriam in patria. Ac quoniam ecclesia catholica semper est duratura iuxta id quod

ait

C O M M E N T . I N D A N I .

Mat.16. ait apud Matthæum capite sextodecimo
feruator noster:Portæ inferi non præuale
bunt aduersus eam: ait Daniel eam non
esse altero populo tradendam. Oppugna
tur quidem, & oppugnabitur: sed non ex
pugnabitur, nec vnquam euertetur. Si in
vna regione defecerint Christiani, in al
tera propagabuntur. Semper erunt veri
Christiani: quibus Christus Deus noster

Mat.28. ait apud Matthæum capite vltimo: Ego
vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad
consummationē seculi. Alij referunt hæc
Danielis verba ad ecclesiam triumphan
tem, vbi ciues sunt immortales. Prior ex
positio placet doctioribus.

¶ *Et ipsum stabit in æternum.* Alia regna
habebunt finem, Christi vero regnum e
rit æternum. Id prædixit diuinus ac re
gius vates his verbis psalmo. 144. Regnū
tuum regnum omnium seculorum: &
dominatio tua in omni generatione &

Pfal.83. generationem. Et psalmo. 88. Inducit
Deum patrem ita loquentem: AEdifica
bo in generatione & generationem sedē
tuam. Et quia hæc erant admiranda, allo
quitur statim ipse Dauid Christum ven
turum, cuius regnum æternum fore præ
uidebat: Confitebuntur cœli mirabilia
tua domine: etenim veritatem tuam in

Pfal.88. ecclesia sanctorum. Veritatem Dei appel
lat eius promissa. Et paulo post inducit
patrem has voces mittentem: In æternū
seruabo illi misericordiam meam: & te
stamentum meum fidele ipsi. Et ponam
in seculum seculi semen eius, & thronum
eius sicut dies cœli. Et thronus eius sicut
sol in conspectu meo, & sicut luna perfe
cta in æternum, & testis in cœlo fidelis.
Vocat Christum semen Dauidis, quia ab
eo quatenus homo originē ducebat, iux

Matth.1 ta id quod ait Matthæus: Liber genera

tionis Iesu Christi filij Dauid, filij Abra
ham. Qui Christus regnat in æternum
in ecclesia, quæ in omne tempus vigebit,
atque æuo sempiterno Deo in cœlo frue
tur. Dixit autem thronum Christi dura
turum sicut dies cœli, hoc est quandiu du
rauerit cœlum: & sicut sol & luna, hoc
est, quandiu sol & luna durauerint, quæ
astra sunt testes perpetuitatis regni Chri
sti, vt ipsum æternū esse significaret. Non
posse autem hæc Dauidi conuenire indi
cat id, quod dicitur in eodem psalmo: Ni
hil proficiet inimicus in eo: & filius ini
quitate non apponet nocere ei. Est enim
nobis satis perspectum & exploratū, Da
uidem in scelera incidisse, quando popu
lum inflato animo numerauit: & quando
adulterium cōmisit, & cædem Vriæ ma
chinatus est. Quibus in flagitijs inimicus
profecit in eo, & filius iniquitatis appo
suit, vt læderet illum. Præterea quæ fieri
potest, vt regni perpetuitatem Deus pol
liceretur Dauidi super Hierosolymā ter
renam, cum in ea nullum sit regnum Iu
dæorum, sed subiecta sit impijs Turcis Iu
dæorum & Christianorum acerrimis ini
micis? Nullo modo hæc vera esse possunt,
nisi referantur ad Christum, qui natus in
familia Dauidis perpetuò regnat. Nec in
aliam sententiā explanari debet illa Esaiæ
vaticinatio capiti nono mandata: Multi
plicabitur eius imperium, & pacis nō erit
finis. Super solium Dauid, & super regnū
eius sedebit, vt confirmet illud, & corro
boret à modò, & vsque in sempiternum.
Et illud Michææ capite quarto. Regna
bit super eos in monte Sion ex hoc nunc
& vsque in seculum. Id intuebatur men
tis oculis spiritu prophetico illustratis no
ster Daniel, cum diceret capite septimo:
Potestas eius potestas æterna, quæ non au
feretur,